

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 21 красавіка 1989 г. № 16 (3478) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Няхай жыве і развіваецца марксісцка-ленінскае вучэнне — ідэйная аснова рэвалюцыйнага абнаўлення сацыялізму! (З Заклікаў ЦК КПСС да 1 Мая 1989 года)

Уладзімір Ільіч ЛЕНІН.
Да 119-й гадавіны з дня нараджэння.

Фота 1920 года.

ЛЕНІН — ПА-БЕЛАРУСКУ

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» гутарыць з загадчыкам сектара перакладу Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ М. М. ЖЫЛІНСКІМ

Важкія тамы ў цёмна-зялёнай супервокаадцы, здаецца, толькі што сышлі з друкарскага станка і яшчэ пахнуць фарбай. На тамах — імя Уладзіміра Ільіча Леніна. Гартую кнігу за кнігай. Знаёмыя яшчэ са студэнцкіх гадоў ленінскія працы: «Што такое «сіبری народа» і як яны змагаюцца супраць сацыял-дэмакрату?», «Развіццё капіталізму ў Ра-

сіі», «Матэрыялізм і эмпірыя-крытыцызм», «Філасофскія сшыткі» і г. д.
— Пакуль што выдадзены шэсць тамоў 10-томнага Збору выбраных твораў У. І. Леніна на беларускай мове, — расказвае Мікалай Міхайлавіч Жылінскі. — Выданне будзе завершана ў 1990 годзе да 120-годдзя з дня нараджэння Ільіча.

— Відаль, гісторыя беларускай Ленініны бярэ свой пачатак з першых гадоў Савецкай улады?
— Яшчэ раней. Першыя асобныя выданні ленінскіх твораў на тэрыторыі Беларусі з'явіліся яшчэ ў 1904 годзе. Менавіта тады Палескі камітэт РСДРП падпольна выдаў тыражом 3.500 экзэмпляраў два (працяг на стар. 2—3).

СУСТРЭЧА Ў ПРЭЗІДЫУМЕ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

18 красавіка ў Прэзідыуме Вярхоўнага Савета СССР адбылася сустрэча Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. С. Гарбачова з кіраўнікамі сродкаў масавай інфармацыі. У сустрэчы прынялі ўдзел член Палітбюро ЦК КПСС, сакратар ЦК КПСС В. А. Мядзведзеў і кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы намеснік Старшыні Прэзідыума

Вярхоўнага Савета СССР А. І. Лук'янаў. Паведамленне аб выніках выбарчай кампаніі, аб некаторых пытаннях падрыхтоўчай работы ў сувязі з маючымі адбыцца З'ездам народных дэпутатаў СССР і першай сесіяй Вярхоўнага Савета СССР зрабіў А. І. Лук'янаў.

На сустрэчы выступіў М. С. Гарбачоў.

(ТАСС)

ПІСЬМЕННІКІ СУСТРЭЛІСЯ З ГРАМАДАЗНАЎЦАМІ

У Інстытуце павышэння кваліфікацыі выкладчыкаў грамадскіх навук адбыўся «круглы стол» на тэму «Мастацкая літаратура і публіцыстыка і праблемы гуманітарнай адукацыі на сучасным этапе». Для ўдзелу ў дыскусіі былі запрошаны пісьменнікі, супрацоўнікі літаратурных выданняў У. Гіламедаў, А. Вярцінскі, Г. Далідовіч, В. Гігевіч, Б. Сачанка, В. Тарас. Яе пачаў уступным словам доктар філасофскіх навук, прафесар У. Сімяноў. У размове прынялі ўдзел дырэктар Інстытута В. Кузьмяноў, грамадазнаўцы Р. Мірончык, Л. Муціч, І. Сярова і інш. Дыскусія насіла ча-

сам востра-палемічны характар і не абмяжоўвалася загадзя акрэсленай тэмай. Закраналіся надзённыя пытанні сённяшняга культурнага і ідэалагічнага жыцця рэспублікі. У выступленнях і запісках з залы адзначаліся асобныя публікацыі «ЛіМа», у прыватнасці, артыкулы У. Арлова, Н. Гілевіча, Г. Далідовіча, Б. Сачанкі, выказвалася панаданне, каб штотыднёвік паслядоўна вёў свае рубрыкі, больш грунтоўна асвятляў закртанутыя раней і новыя тэмы, друкаваў альтэрнатыўныя матэрыялы і г. д.

НАШ КАР.

УВАГУ — ТВОРЧАСЦІ

На чарговым пасяджэнні сакратарыята СП БССР абмеркавана пытанне актывізацыі дзейнасці творчых секцый.

Са справядцамі выступілі старшыні секцыі прозы В. Адамчык і літаратуры для дзяцей і юнацтва А. Вольскі. Найбольш істотныя вынікі, як засведчылі прамоўцы, дасягнуты ў рабоце з маладымі літаратарамі. Многія з іх пасля абмеркавання першых кніг былі рэкамендаваны для прыёму ў Саюз пісьменнікаў БССР.

Цікавым і змястоўным было выязное пасяджэнне бюро секцыі прозы на Гродзеншчыне з нагоды юбілею К. Каліноўскага, а таксама абмеркаванне гісторычна-рэвалюцыйнай тэмы ў беларускай літаратуры сумесна з Інстытутам гісторыі партыі пры ЦК КПБ. Добры грамадскі рэзананс атрымала гутарка за «круглым сталом» «Беларуская мова ў дзіцячым садзе», якую наладзіла секцыя літаратуры для дзяцей і юнацтва.

Аднак час перабудовы вымагае пошуку новых форм секцыйнай работы. На вялікі жаль,

прыкладаў наватарскага падыходу да праблем творчасці пісьменніка і ў секцыі прозы, і ў секцыі літаратуры для дзяцей і юнацтва не шмат. Ці ж не гэтым тлумачыцца той факт, што на пасяджэнні секцыі збіраецца да крыўднага мала пісьменнікаў.

З шэрагам цікавых прапаноў — як палепшыць работу секцыі — выступілі П. Місько, У. Машкоў, сакратар праўлення СП БССР А. Жук і іншыя... Слушна прагучала думка аб неабходнасці амаладаць кіраўніцтва секцыі, гэта надасць новы імпульс іх дзейнасці.

Вынікі гаворкі падвёў першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч. У прыватнасці, ён адзначыў, што работу творчых секцый трэба наблізіць да надзённых задач пісьменніцкай арганізацыі. Толькі шырокае абмеркаванне на пасяджэннях секцыі актуальных пытанняў літаратурнага і грамадскага жыцця рэспублікі дасць жадааны плён, дапаможа актывізаваць творчую працу.

Я. ІВАНОУ.

«ПАЛЕСКАЕ СВЯТА»

У Гомелі адбыўся фестываль балністаў і акардэаністаў «Палескае свята». Напачатку ён быў задуманы як абласны, аднак у часе падрыхтоўкі і правядзення ператварыўся ў сапраўднае рэспубліканскае свята народна-інструментальнага мастацтва.

Гомельскае абласное аддзяленне Музычнага таварыства БССР, яго ініцыятар і ўтваральнік, на працягу трох фестывальных дзён знаёміла тысячы глядачоў з мастацтвам вядомых выканаўцаў нашай рэспублікі, гасцей з Масквы і Кіева. У праграме фестывалю ўдзельнічалі народныя артысты РСФСР пра-

фесар Маскоўскага дзяржаўнага музычна-педагагічнага Інстытута імя Гнесіных В. Сямёнаў, саліст Кіеўскай філармоніі Ю. Фёдарэў, загадчык нафедыры баля і акардэона Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі М. Сеўрукоў, маладыя выканаўцы. У рамках фестывалю адбылася навукова-практычная канферэнцыя для педагогаў музычных школ і вучылішчаў па праблемах выканальніцтва і педагогікі.

Фестываль выклікаў шырокі водгук у музычнай грамадскасці, вырашана зрабіць яго традыцыйным.

С. ПАЛЯКОВА.

ПАД СУЗОР'ЕМ ДРУЖБЫ І ЕДНАСЦІ

Першыя ж акорды Дзён культуры Польскай Народнай Рэспублікі, якія праходзяць у Мінску з 19 па 29 красавіка ў рамках Дзён культуры ПНР у СССР, прысвечаных 45-годдзю ўтварэння Народнай Польшчы, засведчылі, што знаёмства з культурай і мастацтвам братняга народа заўсёды прыносяць радасныя і прыемныя адкрыцці.

Афіцыйная цырымонія адкрыцця Дзён адбылася ў Мінску 20 красавіка, але ўжо 19-га аматары тэатра змаглі адчыніць раз прыцягальную вабнасць творчасці аднаго з самых выдатных польскіх пісьмнікаў

Я. Івашкевіча. Тэатр-студыя кінаакцёра пазнаёміла мінчан і гасцей сталіцы рэспублікі са сваёй новай работай—спектаклем па п'есе Я. Івашкевіча «Лета ў Наане». Гэта плён творчага супрацоўніцтва беларускіх кінаакцёраў і польскага рэжысёра, кіраўніка Гдыньскага драматычнага тэатра (дарэчы, удзельнікі цырымоніі Дзён) Б. Парэмбы.

Працяг знаёмства глядачоў з Б. Парэмбам-рэжысёрам адбываецца ў сталіцкіх кінатэатрах, дзе дэманструюцца пастаўленыя ім фільмы «Катастрофа ў Гібралтары», «Маёр Ху-

баль», «Залаты цягнік» і іншыя. Гэта — пачатак Дзён. А далей...

Тры прадстаўленні пакажа на сцэне нашага тэатра оперы і балета Лодзінскі Вялікі тэатр оперы і балета. Трупам гэтага калектыву выступіць таксама ў тэатры музычнай камедыі.

І, вядома ж, нямаюць прыхільнікаў знойдзе вечар, прысвечаны 170-годдзю з дня нараджэння С. Манюшкі, які ў панядзелак пройдзе ў камернай зале касцёла Святога Роха на Залатой горцы.

Дні культуры ПНР у СССР прапісаліся яшчэ ў адным беларускім горадзе — Гродне. Там праходзіць кінафестываль, экспануюцца выстаўка твораў сучасных польскіх мастакоў.

Гасцям, безумоўна, будзе цікава даведацца, што ў нашай

рэспубліцы вялікай папулярнасцю карыстаецца польская літаратура. Няма такога года, каб у выдавецтвах не выходзілі кнігі аўтараў з ПНР. Першае месца належыць тут, вядома, выдавецтву «Мастацкая літаратура». У бліжэйшы час папулярная серыя «Паэзія народаў свету» папоўніцца томікамі Я. Каханюскага «Песня мая музам» і В. Шымборскай «Свет, варты вяртання». У «Бібліятэцы замежнай прозы» ўбачыць свет апавесць Ю. Крашэўскага «Хата за вёскай». Сярод іншых твораў у зборніку «Замежная фантастыка» будзе прадстаўлена і С. Лем. «Пяром фламінга» — аднатомнік В. Жукроўскага. Чакае чытача і сустрэча са спадчынай беларуска-польскага паэта Я. Чачота — «Наваградскі замак».

БЫЛА ЗАВЕДЗЕНА «СПРАВА»...

У «ЛіМе» шмат пісалася пра трыццатую гаду, а таксама пра загадкавую смерць Янкі Купалы (артыкул Б. Сачанкі, Г. Коласа і інш.). Хацеў бы, са свайго боку, дадаць наступнае. Калі я знаходзіўся «в месцах не столь удаленных», на Варкуце, то пазнаёміўся і быў у добрых адносинах з былым рэдактарам «Известий» і «Нового мира» Іванам Міхайлавічам Гронскім: Ён шмат ведаў, шмат расказаваў, у тым ліку і пра тое, як узначальваў аргкамітэт па стварэнні Саюза пісьмнікаў, як сустракаўся з Горкім і іншымі пісьмнікамі. Ён добра ведаў творчасць Купалы і Коласа. І зось аднойчы ён стаў успамінаць, з горыччу і болям, як на пачатку трыццатых гадоў супраць Янкі Купалы і Якуба Коласа была заведзена «справа». Іх сталі асуджаць як «нацдэмаў», інакш кажучы, як «ворагаў народа». Даведаўшыся пра гэта, Іван Міхайлавіч прыняў разам з Горкім захады, каб Купала і Колас не толькі былі дэлегатамі маючага адбыцця Першага з'езда пісьмнікаў, але і былі ўключаны ў склад яго прэзідыума. Гэта на нейкі час ратвала нашых выдатных песняроў.

Помнячы гутаркі з І. М. Гронскім і асэнсоўваючы ўласнае веданне людзей, што выкрывалі «ворагаў народа», павінен сказаць: так ці інакш Купала быў асуджаны на заўчасную смерць. Ён яўна некаму «перашкаджаў». Каму? І гора-крытыкам з ліку «неістовых рэвітелей», і сваім «сябрам» з НКУС і Лубянкі.

М. МЕЛЬНИКАУ,
заслужаны работнік культуры БССР.

г. Крчыч.

«Кірмаш з песнямі»

На сцэне мінскага Дома афіцэраў

Мне пашчасціла ўбачыць спектакль польскіх сяброў «Кірмаш з песнямі» Л. Шылера ва ўтульнай зале IX Драматычнага тэатра ў Гдыні. Па рэакцыі глядачоў было зразумела, што яны ўмеюць ацаніць удала знойдзены інтанацыю, прыгожы паварот, выразны жэст: гучалі апладысменты пасля кожнага музычна-танцавальнага нумара, людзі падпявалі, дружалюбна сустракаючы кожную мелодыю. І хоць спектакль прайшоў на сцэне Драматычнага тэатра ўжо больш за сто сорак разоў, ён

не страціў сваю свежасць і хвалюючы шарм. Менавіта такія прадстаўленні злучаюць сяброўскія сэрцы, выклікаюць добрыя ўсмішкі і добрыя настроі. Таму, напэўна, гэты спектакль быў выбраны для гасцёрнай паездкі ў Мінск, а яшчэ таму, што ў нацыянальнай культуры двух братніх народаў шмат агульнага...

Спектакль «Кірмаш з песнямі», пастаўлены Зоф'яй Кулешанкай, — прыгожае спляценне з матываў, сюжэтаў, танцавальных кампазіцый. Гэты музычныя эпізоды нараджалі-

ся ў тыя часы, калі людзям быў добра знаёмы кожны дом у сваім гарадку, калі суседзі цесна былі звязаны адзін з адным, збіраючыся вечарамі на хатнія пасяджэнні. У кожным мястэчку, дзе жылі рознакаляровыя дамы змыталіся ў адзіны строй, нараджаўся свой маленькі тэатр.

Знаўца польскага фальклору, выдатны тэатральны рэжысёр Л. Шылер, аўтар п'есы, на працягу ўсяго жыцця адшукваў, калекцыяніраваў гэтыя народныя ў гучыні народнай стыхіі скарбы. У час вайны ў надзвычай цяжкіх умовах ён сабраў невялікі калектыв аднадумцаў і стварыў гэты спектакль, марачы пра адраджэнне народных традыцый, умацаванне духу народа. З. Кулешанка, пастаноўшчык і харэограф спектакля, шмат папрацавала па аднаўленні матэрыялу Шылера, удыхнуўшы ў яго новае жыццё.

Трэба заўважыць, што ў спектаклі гдыньскага тэатра, стракатым, яркім, дынамічным, заняты драматычныя акцёры. Яны не прафесійныя танцоры і спеванкі, але ўдала спраўляюцца са сваёй задачай: яны пластычныя, прыгожа рухаюцца, рытмічна дакладна вырашаюць ігравыя эпізоды, знаходзяць патрэбную танальнасць і тэмбр песні (музычны кіраўнік У. Гжэхнік).

Выразнае афармленне сцэны — буйныя рознакаляровыя бунеты, суквецці (мастак Ю. Напюркоўскі) — стварае мажорны настрой. На заднім плане ў гіганцкай раме змяняюцца кар-

ціны — пейзажы, жанравыя сцэны, архітэктурныя замалёўкі, якія адпавядаюць эпасе і атмасферы на сцэне.

Спектакль пачынаецца грандыёзнымі масавымі сцэнамі: святні, вясёлыя зімовыя ўрачыстасці, куліг, курджэ — народныя гульбішчы, у якіх гучыць бравурныя мелодыі. У асобных камерных замалёўках настрой на сцэне змяняецца, прыглушаецца ці набывае элігічны характар, як у сцэнах «Лябору», «Едзе салдат, альбо ў такіх эпізодах, як «Плашч», калі Стэфан Іжылоўскі выконвае пад гітару рамантычную баладу ў стылі эпохі дэкадансу.

У спектаклі заняты яркія, выразныя акцёры — Віялета Залеўска, Тэрэза Васлэк, Іяланта Замыцка, Славамір Леваандоўскі (ён таксама асістэнт пастаноўшчыка), Анджэй Рыхтэр. У гумарыстычных, жартоўных, пародычных сцэнах удала працуюць у жанры гратэску Вітольд Буракоўскі і Урсула Навальска, Ганна Каморніцка і Людміла Легут, Войцех Наметка і многія іншыя.

Дырэктар тэатра Збігнеў Батура, расказваючы аб рэпертуары, адзначыў: «Зараз у тэатральнай Польшчы адбываецца розныя змены: у першую чаргу яны тычацца рэпертуару. У многім глядачы арыентуюцца на кіно, відэа, тэлебачанне. На экраны ідуць і замежныя карціны. Натуральна, што існуе пэўная канкурэнцыя паміж рознымі відамі відэаішчых мастацтваў: людзі не так часта ходзяць у тэатр, ад гэтага губляецца адчуванне тэатральнай культуры, так характэрнае для польскіх глядачоў. Мне прыемна, што «Кірмаш з песнямі» — у Мінску, горадзе, які мне вельмі падабаецца. Думаецца, што «Кірмаш з песнямі» не пакіне беларускіх глядачоў раўнадушнымі».

М. ПУШКІНА.

ЛЕНИН — ПА-БЕЛАРУСКУ

(Пачатак на стар. 1).

раздзелы брашуры У. І. Леніна «Да сялянскай беднаты». У тым жа годзе гэтую брашуру выдалі Горацкая, Віцебская і Мінская групы РСДРП. Пасля Лютаўскай рэвалюцыі ў другой палове мая 1917 года Палескім камітэтам РСДРП у Гомелі асобнай брашурай было выдадзена вядомае ленынскае «Адкрытае пісьмо да дэлегатаў Усерасійскага з'езда сялянскіх дэпутатаў». У тым жа 1917 годзе выдавецтва «Звезда» Паўночна-Заходняга камітэта РСДРП выпусціла пяць брашур з працамі У. І. Леніна «Зямельныя пытанні».

Але, вядома, сапраўды масавае выданне і распаўсюджанне ленынскіх прац пачалося пасля Кастрычніка. Рамкі газетнага інтэр'ю не даюць мне магчымасці падрабязна гаварыць пра ўсе выданні ленынскіх твораў у тыя першыя гады Савецкай улады (яны, дарэчы, ажыццяўляліся тады ў многіх гарадах рэспублікі — Мінску, Гомелі, Магілёве, Віцебску і інш.). Спынюся на найбольш значных. З 1917 па 1920 гады на тэрыторыі Беларусі было выдадзена тры ленынскія зборнікі і 19 асобных яго твораў, з 1921 па 1924 гады — дзесяць кніг.

— На якой мове выдаваліся тады працы Леніна?

— Спачатку на рускай. Але ўжо ў сярэдзіне 20-х гадоў Камуністычная партыя Беларусі прымае захады да выдання ленынскіх твораў на беларускай мове. Хачу нагадаць, што ў пастанове II з'езда Саветаў БССР, які адбыўся ў студзені 1924 года, гаварылася, што лепшым помнікам Уладзіміру Ільічу будзе шырокае масавае выданне яго твораў на нацыянальных мовах.

З таго часу ў БССР пачаўся планамерны пераклад і выданне кніг У. І. Леніна на беларускай мове, што з'явілася важнай састаўнай часткай ажыццяўлення культурнай рэвалюцыі ў рэспубліцы.

Да перакладу ленынскіх твораў на беларускую мову былі прыцягнуты лепшыя спецыялісты ў гэтай галіне. У спецыяльную стылістычную камісію, якая была створана пры адзеле друку пры ЦК КП(б)Б, уваходзілі, напрыклад, Я. Купала, Я. Колас, З. Бядуля, К. Чорны і інш.

Першай ленынскай працай, выдадзенай на беларускай мове, была прамова правадыра на III з'ездзе камсамола «Задачы саюзаў моладзі». У 1925 — 27 гадах на беларускай мове выйшла 16 зборнікаў ле-

нінскіх прац, якія склалі спецыяльную серыю «Ленынская бібліятэчка». Выпускліся і іншыя аналагічныя серыі.

Паступова выпявала пытанне аб выпуску на беларускай мове Поўнага збору твораў У. І. Леніна. У красавіку—маі 1928 Бюро ЦК КП(б)Б прыняло пастанову аб выданні выбраных твораў Ільіча ў 12-ці тамах. Клапоцячыся аб высокім навуковым узроўні гэтага выдання, Цэнтральны Камітэт даручыў яго ажыццяўленне Інстытуту гісторыі партыі і Кастрычніцкай рэвалюцыі пры ЦК КПБ, створаным у 1925 годзе.

У перакладзе ленынскіх твораў для гэтага шматомнага выдання прымалі актыўны ўдзел Якуб Колас, Цішка Гартны, Змітрок Бядуля, Кузьма Чорны і інш.

На працягу 1929—33 гадоў выйшла ў свет толькі 6 з наменчаных 12 тамоў.

— Але ж, здаецца, гэты 12-томнік наогул не быў завершаным.

— Так, на што былі свае прычыны...

— Ці не былі яны звязаны з рэпрэсіямі супраць многіх выдатных прадстаўнікоў беларускай культуры?

— Магчыма... Дарэчы, у 1933 годзе была зроблена спроба

выпусціць у перакладзе на беларускую мову 30-томны Збор твораў У. І. Леніна. Але ў свет выйшаў у 1936 годзе адзін толькі першы том гэтага выдання. Першы і апошні...

— Але ж у нашай рэдакцыйнай бібліятэцы ёсць 35-томны Збор твораў У. І. Леніна на беларускай мове, якім мы пастаянна карыстаемся.

— Гэта пасляваеннае выданне. 24 лістапада 1946 года ЦК КП(б)Б прыняў пастанову аб выданні Поўнага збору твораў У. І. Леніна на беларускай мове ў 35-ці тамах. З гэтай мэтай у Інстытуте гісторыі партыі быў створаны спецыяльны сектар перакладу. Яго супрацоўнікі разам з кваліфікаванымі пазаштатнымі перакладчыкамі, рэцэнзентамі і рэдактарамі, сярод якіх былі вядомыя беларускія пісьмнікі Я. Колас, К. Крапіва, П. Глебка, М. Лынькоў, А. Куляшоў, І. Гурскі, І. Мележ, А. Якімовіч, мовазнаўцы М. Лобан і М. Суднік і інш., у вельмі сціслы тэрмін аператыўна падрыхтавалі гэтае выданне.

Адначасова працягваўся выпуск зборнікаў і асобных прац У. І. Леніна. З 1945 па 1965 гады, акрамя Збору твораў Ільіча, у рэспубліцы было выдадзена 93 кніжкі правадыра. У 70—80-ых гадах быў ажыццяўлены выпуск на беларускай мове спецыяльнай «Ленынскай бібліятэчкі», выпушчана 47 асобных прац і зборнікаў.

Усяго з 1917 па 1989 год па дадзеных Кніжнай палаты

БССР у нашай рэспубліцы было выпушчана асобнымі кнігамі і брашурамі на беларускай, рускай, польскай, лўрэйскай і літоўскай мовах 436 выданняў твораў У. І. Леніна агульным тыражом 4 мільёны 396,3 тысяч экзэмпляраў, у тым ліку 407 выданняў на беларускай мове.

— Аб праблемах і складанасцях перакладу на беларускую мову іншамоўнай мастацкай літаратуры шмат пішуць і спрачаюцца нашы літаратуразнаўцы. А вось якасць перакладаў на родную мову грамадска-палітычнай літаратуры, здаецца, мала каго турбуе. Мне здаецца, што архі-цяжка перакладаць творы У. І. Леніна з іх вельмі складанай стылістыкай, уласцівай Ільічу выразнасцю, насычанасцю яго пісьма інфармацыяй з самых розных галін чалавечай дзейнасці і да т. п.

— Вы маеце рацыю. Вопыт перакладу твораў У. І. Леніна на беларускую мову прыходзіў не адразу. Ад перакладчыкаў патрабавалася не проста зрабіць кваліфікаваны пераклад з дакладнай перадачай фармулёвак, падборам адпаведных тэрмінаў і моўных зваротаў, якія б перадавалі ўсю глыбіню ленынскай думкі, а, галоўнае, зрабіць яго зразумелым шырокаму беларускаму чытачу. Таму ў працэсе непазрэднага перакладу даводзілася выпрацоўваць навуковую і грамадска-палітычную тэрміналогію на беларускай мове.

— Вось паглядзіце, якое каш-

«Вяснянка»

16 красавіка ў цэнтры Мінска на берагах Свіслачы адбылося гарадское свята сустрэчы вясны — «Вяснянка». Свята пачалося ў купалаўскім парку, дзе сабралася шмат людзей на штогоднюю «Выстаўку аднаго дня», а потым самадзейныя артысты з Гомельшчыны (з Буда-Кашалёўскага і Ветнаўскага раёнаў) і мінскія «талапоўцы» разам з гледачамі, што «ўцігнуліся» ў гэтае «сцэнічнае дзеянне», перайшлі ў парк імя М. Горнага. Гучалі традыцыйныя вясняныя песні, у паветра ўзляталі папярковыя птушкі, ладзіліся карагоды.

У адпаведнасці з абрадам ролю красуні-вясны выконвала маладая дзяўчына, упрыгожаная зялёнымі галінкамі. Удзельнікі свята спалілі пудзіла зімы як сімвал усіх бед.

В. БОГУШ.

На адкрыцці «Выстаўкі аднаго дня» выступае А. МАРЧКІН.

Гукашні вясны.

Нарсднее гулянье ў парку М. Горнага.

Фота Ул. КРУКА.

ВІНШУЕМ!

За вялікія заслугі ў развіцці беларускага тэатральнага мастацтва і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў артыстам Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы **ДУБАШЫНСКАМУ Паўлу Піліпавічу** і **МІЛАВАНУ Аўгусту Лазаравічу** ганаровае званне народнага артыста Беларускай ССР.

За заслугі ў развіцці харэаграфічнага мастацтва і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў артысту Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларускай ССР **РАУКУЦЮ Юзафу Антонавічу** ганаровае званне заслужанага артыста Беларускай ССР.

тоўнае выданне мне ўдалося набыць у Маскве, — гаворыць Мікалай Міхайлавіч, працягваючы мне два цяжкія фаліянты. Чытаю на вокладках: «Словарь языка В. И. Ленина». Тут сабраны найбольш ужываемыя Ільічым словы, — працягвае М. Жылінскі, — што дае магчымасць загадзя папрацаваць над іх перакладам.

Ад выдання да выдання ленынскіх прац удасканаліваецца іх пераклад. Мікалай Міхайлавіч называе прыклады моўнай «даводкі» тых або іншых фраз, слоў Леніна. Скажам, раней рускае спалучэнне «барская затея» перакладалася як «панская забава», у новым выданні перакладаецца ўжо як «пані перакладаецца ўжо як «паніская забаўка». Ці словы «стаская забаўка». Ці словы «стаское малако» раней перакладаліся як «знятое малако», цяпер як — «адгон малака». Адна з прычын гэтага, — раснойчы паўстала пытанне, — расказвае М. Жылінскі, — як перакласці на беларускую мову рускае слова «временщик».

У слоўніках дзецца «фаварыт», «дачаснік», але мы гэтым не задаволіліся і звярнуліся да нашых кансультантаў у Інстытут мовазнаўства АН БССР, дзе прапанавалі гэтыя два словы зліць у адно «фаварыт-дачаснік».

Я цікаўлюся ў М. Жылінскага, каму наогул належыць апошняе слова ў вызначэнні перакладу, хто ставіць тут апошнюю кропку?

— Пры нашым інстытуце створана тэрміналагічная камісія, у якую ўваходзяць буйныя беларускія філолагі, мо-

вазнаўцы, філосафы, у прыватнасці, віцэ-прэзідэнт АН БССР І. Навуменка, акадэмік М. Бірыла, доктар філасофскіх навук Л. Яўменю, прафесары Л. Шакун і М. Яўнэвіч і інш.

— У прэсе даводзілася чытаць, што ў каментарыях да самых апошніх маскоўскіх выданняў прац У. І. Леніна, іншай гісторыка-рэвалюцыйнай літаратуры па-ранейшаму замоўчваюцца імёны многіх актыўных дзеячаў Кастрычніцкай рэвалюцыі, Савецкай улады, якія былі рэпрэсаваны ў гады сталінскага тэрору. Спадзяюся, мы, у рэспубліцы, пазбаўляемся такіх «традыцый»?

— Так, у даведчаным матэрыяле, які даецца да 10-томнага Збору твораў У. І. Леніна, які цяпер ажыццяўляецца, дадзены падрабязныя, а лічу, аб'ектыўныя звесткі пра многіх дзеячаў рэвалюцыі, на імёны якіх раней было накладзена жорсткае табу.

М. Жылінскі расказвае, што ў планах інстытута—9-томнае выданне на беларускую мову твораў К. Маркса і Ф. Энгельса. Ажыццяўляецца пераклад і выданне выбраных прамоў і артыкулаў М. С. Гарбачова.

— Адна з прычын цяперашняй імклівай плыні жыцця, — кажа ў заканчэнне нашай гутаркі М. Жылінскі, — усплёск цікавасці савецкіх людзей да ленынскіх твораў, іх сучаснага працытання. Менавіта ў ленынскай думцы мы шукаем адказу на многія пытанні.

Гутарку вёў М. ЗАМСКІ.

Па старонках друку

«Альтэрнатывы няма»

«Беларусь мае ўсе падставы для таго, каб адрадіць беларускую мову на сваёй тэрыторыі, каб мець сферу ўжывання мовы хоць бы суадносна з доляй беларусаў, якія пражываюць у рэспубліцы.

Ні навука, ні шматлікія дыскусіі, праведзеныя за апошні час, дакладней, за апошні год, ні нават надзвычай складаная гісторыя гэтай праблемы альтэрнатыўнай пастаноўкі пытання нам не даюць...

Ацэньваючы многія суб'ектыўныя і аб'ектыўныя фактары, якія прывялі, па сутнасці, да заняпаду беларускай мовы, нельга яшчэ раз не падкрэсліць ролю ў гэтай справе прынятага ў 50-я гады Закона аб добраахвотнасці выбару мовы навучання ў школах рэспублікі. Гэта трагічная памылка. Беларуская мова стала адзіным школьным прадметам, вывучэнне якога поўнасю залежала ад жадання вучняў і іх бацькоў.

Неабходна адзначыць, што ў апошнія гады Міністэрствам адукацыі рэспублікі прыняты шэраг мер для выпраўлення становішча з беларускай мовай. Так, на сённяшні дзень мы ўжо практычна не маем праблемы вызвалення вучняў ад вывучэння беларускай мовы. Але гэта ўсё ж больш так званы касметычны рамонт, які не можа вырашыць цалкам праблему...

Хто гэта гаворыць? Не ведаю, як хто, а я, прызнаюся, не адразу паверыў сваім вачам, калі пабачыў, што думкі гэтыя належаць міністру народнай адукацыі рэспублікі. Ды і цяжка было паверыць. Доўгі час мы чулі з вуснаў міністра (колішняга, вядома) і ягоных намеснікаў нешта зусім іншае. Нават ужо і ў час перабудовы, літаральна нейкі год назад, калі паўсюль у рэспубліцы з трывогаю гаварылі пра ненармальнасць становішча, у якім апынулася наша родная мова, у міністэрстве вельмі нямногія падзялялі гэтую ўсеагульную трывогу. Чыноўнікі ад народнай асветы не бачылі шляхоў для кардынальнага выпраўлення становішча, прапаноўвалі ўсёго толькі сапраўды чыста касметычныя меры.

Ды час не стаіць на месцы. Перабудова дзейнічае, захоплівае ўсё новыя і новыя сферы нашага жыцця. Здаецца, дайшла яна нарэшце і да нашай народнай адукацыі. Прынамсі, згаданыя вышэй словы міністра народнай адукацыі рэспублікі М. І. Дзямчука сведчаць пра гэта. А ўзяты яны з публікацыі «Настаўніцкай газеты» за 8 красавіка г. г. «Альтэрнатывы няма», змешчанай пад рубрыкай «Над чым працуе міністэрства». У гэтай публікацыі Міхаіл Іванавіч дзеліцца з чытачамі газеты сваімі думкамі аб шляхах адраджэння роднай мовы. З гэтай публікацыяй хочацца пазнаёміць і чытачоў «ЛіМа», якія з вялікай заклапочанасцю пісалі і пішуць у рэдакцыю пралёс, сённяшні стан і будучыню

беларускай мовы.

Напачатку М. І. Дзямчук гаворыць пра рэальную сённяшнюю сітуацыю, прыводзіць сумныя лічбы. У рэспубліцы 5442 школы, з іх 3690 (67,8 працэнта) з беларускай, 1726 (31,7 працэнта) з рускай, 26 (0,48 працэнта) — з дзвюма мовамі навучання. У іх займаецца адпаведна 296,3 тысячы (20,6 працэнта), 1186,8 тысячы (77,7 працэнта) і 23,8 тысячы (1,7 працэнта) вучняў. Як відаць, доля вучняў у школах з беларускай мовай навучання вельмі малая і мае тэндэнцыю да паніжэння. За апошні два дзесяцігоддзі колькасць вучняў сельскіх школ скарацілася з 1 мільёна да 438 тысяч. За гэты час на вёскі закрыта 5800 школ.

Далей міністр гаворыць: «Неабходны кардынальныя меры і намаганні ўсёй рэспублікі. Мы разумеем, аднак, што трэба пачынаць са сферы адукацыі. Яна галоўная ў гэтым пытанні. Неабходны шэраг заканадаўчых мерапрыемстваў — законаў, якія б маглі задаць прыцыповыя новыя моўны рэжым функцыянавання навучальных устаноў усіх тыпаў, само сабой зразумела, на карысць узмацнення беларускай мовы.

Пэўныя меры міністэрствам прыняты...

Якія ж гэта меры? Па-першае, адкарэктываваны планы з тым, каб беларуская мова і літаратура сталі ў школе паўнапраўнымі прадметамі, павялічана колькасць гадзін на вывучэнне беларускай мовы (калі ў рускамоўных школах яна вывучалася толькі з трэцяга класа і на яе адводзілася 4 гадзіны ў тыдзень, то з новага навучальнага года адводзіцца 14 гадзін). Па-другое, уведзена вывучэнне беларускай мовы ў рускамоўных школах з першага класа. Па-трэцяе, больш паслядоўнай і мэтанакіраванай стала работа па стварэнні школ і класаў з паглыбленым вывучэннем беларускай мовы і літаратуры, факультатываў і г. д. Па-чацвёртае, уведзены выпускныя экзамены па беларускай мове (дыктоўка) за курс няпоўнай сярэдняй школы з рускай мовай навучання, а з беларускай мовай навучання — пераказ. У дзятым класе беларускамоўных школ уведзена заліковая дыктоўка, з наступнага года дыктоўка па беларускай мове будзе і ў 10-м класе рускамоўных школ. Многа робіцца па стварэнні належнай навучальна-матэрыяльнай базы (у першую чаргу рыхтуюцца варыянтныя падручнікі, метадычныя і дыдактычныя дапаможнікі і г. д.).

Было б неправамерным і няправільным, — ззначае пры гэтым М. І. Дзямчук, — абмежывацца толькі мерамі па агульнаадукацыйнай школе. Патрэбны гарантыі прыцыповай неабходнасці ведання беларускай мовы. Таму зроблены наступны крок. У гэтым годзе

ўводзяцца ва ўсіх педагагічных інстытутах і на педпатоках універсітэтаў уступныя экзамены па беларускай мове і літаратуры. Зараз вырашаецца пытанне аб формах правядзення ўступных экзаменаў...

Павялічана колькасць гадзін на вывучэнне беларускай мовы (з 30 — 50 да 100 — 150) у педВНУ. Мяркуюцца з новага навучальнага года перайсці да выкладання на беларускай мове ўсіх гуманітарных і грамадскіх дысцыплін, а таксама некаторых дакладных. З будучага года ўводзіцца абавязковы курс беларускай мовы ў тэхнікумах. У педвучлішчах абавязковым стане экзамен па беларускай мове і літаратуры для абітурыентаў, якія вывучалі беларускую мову ў школе. Праводзіцца работа па адкрыцці беларускамоўных садоў.

«Пералічаныя меры і шэраг іншых, — падкрэслівае М. І. Дзямчук, — складаюць увогуле праграму дзеяння Міністэрства народнай адукацыі на бліжэйшую перспектыву па стварэнні нацыянальнай школы».

Пагадзіцеся, што такія высновы ў вуснах міністра гучаць вельмі ж сімптаматычна і своечасова!

Далей Міхаіл Іванавіч гаворыць аб тым, што, на жаль, гэтая праграма рэалізуецца з вялікімі цяжкасцямі, з вялікім, як ён выказваецца, «супрацьстаяннем многіх катэгорый насельніцтва рэспублікі». Адной з прычын гэтага ён лічыць тое, што ў вырашэнне балючай для рэспублікі праблемы слаба ўключыліся кіраўнікі мясцовых і цэнтральных органаў улады, асабліва райкомаў партыі і райвыканкомаў, што наогул у вырашэнне моўнай сітуацыі ў рэспубліцы слаба ўключана палітычная асветніцкая работа сярод насельніцтва.

У заключэнне М. І. Дзямчук гаворыць:

«Неабходна вельмі сур'ёзна пачаць канкрэтную работу па пашырэнні сферы ўжывання беларускай мовы па-за школай, бо гэта і ёсць у многім сацыяльны, палітычны і эканамічны гарантыі неабходнасці вывучэння мовы карэннага насельніцтва, і гарантыі не толькі экалогіі мовы і наогул культуры, але і гарантыі іх новай якасці ў нашай шматнацыянальнай дзяржаве».

Безумоўна, статус дзяржаўнасці нашай мовы значна дапамог бы ў дасягненні пастаўленых мэт і задач і не толькі ў сферы адукацыі. Таму, думаю, выкажу думку большасці работнікаў нашай сферы, калі скажу, што мова беларуская павінна быць дзяржаўнай».

За дзяржаўнасць беларускай мовы даўно і дужна выказваюцца лімаўскія чытачы. Думка аб неабходнасці надання ёй такога статусу прагучала ў нядаўніх выступленнях на старонках штотыднёвіка П. Панчанкі і Г. Далідовіча. За такое ж вырашэнне пытання, як вядома, многія нашы партыйныя і савецкія работнікі, навукоўцы, дзеячы літаратуры, культуры і мастацтва, рабочыя, калгаснікі. Адназначна за гэта — і большасць работнікаў сферы народнай адукацыі.

Дык, можа, пытанню аб наданні беларускай мове статусу дзяржаўнай пара перастае быць дыскусійным?

Наш аглядальнік.

З далёкай Кубы

Госцем Саюза пісьменнікаў Беларусі быў на мінулым тыдні кубінскі паэт Гільерма Радрыгес Рывера. Ён азнаёміўся з мясцінамі, звязанымі з жыццём і творчай дзейнасцю народнага пэсіяра Янкі Купалы, наведаў мемарыяльны комплекс «Хатынь» і Дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Наш кубінскі сябар меў гутарку ў СП БССР, у якой удзельнічалі Максім Танк, Ніл Гілевіч, Аляксей Жук і Аляксей Гардзіцін. Кубінскі паэт пытаўся пра перабудову, пра нашы літаратурныя выданні, цікавіўся, як Саюз пісьменнікаў дапамагае літаратарам у стварэнні ўмоў для творчай працы.

Л. ЧАРЭШНЯ.

НОВЫ «ДЗЕНЬ ПАЗІІ» ЧАКАЕ...

Здадзены ў друк «Дзень пазіі-89», а рэдаклегія штогодніна прыступае да падрыхтоўкі наступнай кніжкі. Часу застаецца не так і шмат, таму чакнем ад літаратараў у бліжэйшыя два месяцы арыгінальных твораў. Матэрыялы просім даць на адрас часопіса «Беларусь», складальніку «Дня пазіі-90» Віктару Шніпу, або ў выдавецтва «Мастацкая літаратура».

Творы не рэцензуюцца і аўтарам па пошце не вяртаюцца. РЭДАКЛЕГІЯ «ДНЯ ПАЗІІ-90».

«ПЕРАДРУКУЙЦЕ ІНТЭРВ'Ю...»

Спачатку ён пазваніў па тэлефоне.

— Ало! Гэта газета «Літатура і мастацтва»?

— Так. Слухаем вас.

— Гаворыць Міхееў, з трактарнага завода... Вы не перадрукавалі б інтэрв'ю з Ельцыным?

— ?

— ...Якое нядаўна надрукавала газета «Юрмала». Яно ў мяне ёсць. Называецца «Не імитаваць перабудову—перабудоваўша». Мы ўсё тут прачыталі, копіі зрабілі... Дык перадрукуеце ці не?

На тым канцы провада пытанне ставілі рубам. Не проста пыталіся—настойвалі. На гэтым — прымоуклі, сумеліся, не знайшлі адрозня.

— Гм... Калі інтэрв'ю было надрукавана?

— Не так даўно, 16 сакавіка.

— Ці не позна перадрукоўваць?

— Чаму позна, прайшло ўсяго якіх два тыдні (размова была на пачатку красавіка. — Рэд.).

— Мы рэдка практыкуем перадрук... У выключных выпадках...

— Дык гэта якраз і ёсць выключны выпадак... Другія газеты перадрукоўваюць... У гэтым жа нумары «Юрмалы» паведамляецца, што першае іх інтэрв'ю з Б. Ельцыным, апублікаванае ў жніўні 1988 года, перадрукавалі каля 40 друкаваных органаў краіны, у тым ліку маладзёжныя газеты, часопіс АДН «Спадарожнік»...

— Але ж мы—не маладзёжнае выданне, мы выданне твор-

чай інтэлігенцыі...

— Ну і што... Тым больш... Раней чым вырашаць, трэба пазнаёміцца з інтэрв'ю.

— Я вам прынесу газету... Які ваш адрас?

І вось Міхееў, Аляксандр Адамавіч, у рэдакцыі газеты. Знаёміся. Скончыў наш БПІ. Служыў у арміі. Працаваў на аўтабазе. Зараз працуе інжынерам вытворча-дзетчарскага аддзела МТЗ. Жанаты, мае двое дзяцей.

Разгортваем газету «Юрмала»—орган Юрмальскага гарадскога камітэта Кампартыі Латвіі і Юрмальскага гарадскога Савета народных дэпутатаў (Юрмала, хто не ведае, гарадок на Рыжскім узмор'і, складаецца з пасёлкаў курортнага тыпу.—Рэд.). Выходзіць з сакавіка 1980 года, на 16 палосах лімаўскага фармату. Гутарка карэспандэнта газеты А. Ольбіка з членам ЦК КПСС Б. М. Ельцыным займае тры поўныя паласы.

— Мнагавата.. Не так проста месца знайсці для перадруку...

— Ну і што!.. Затое ўсе працягаюць,—Аляксандр Адамавіч Міхееў застаецца пры сваім цвёрдым перакананні, што інтэрв'ю павінна быць перадрукавана.—Вы ж ведаеце, колькі працэнтаў галасоў Ельцын атрымаў на выбарах...

— Добра... Давайце паглядзім само інтэрв'ю... Тут, я бачу, выдзелены некаторыя, відаць, найбольш важныя мясціны, зроблены падкрэсліванні... Вашай ці другой рукой... Давайце прабяжым іх...

Разам глядзім падкрэсленыя алоўкам словы: «На вопрос—куда идем?—вряд ли можно вот так, походя ответить. Обществу сейчас из всех сил старается перетряхнуть старые представления и найти единственно верное направление. Побуждали-то мы уже вдоволь. Но проходы загромождены ложью, всякой догматической рухлядью, и всем нам придется хорошенько поработать, чтобы не потеряться в завалах прошлого... «Вы, конечно, вправе спросить: а почему это Ельцыну нужно было больше всех высовываться? Вопрос не из простых, но я все же попытаюсь на его ответить. Я для себя давно уже взял за правило, что при столь непродолжительном миге пребывания на этой земле, нужно успеть остаться человеком. Второй жизни не будет... «К счастью, мы знаем о своих недугах: имя им — забвение цели, ради которой свершалась Великая Октябрьская...»

— Ну як—будзеце перадру-

коўваць? — пытаецца зноў А. Міхееў.

— Пытанне на пытанне: што, скажыце, вам, інжынерна-тэхнічным работнікам, рабочым, перш за ўсё падабаецца ў Ельцыне? Чым ён так «бярэ» вас?

— Перш за ўсё тым, што ён шчыра гаворыць тое, што думае. Калі ён, працуючы на партыйнай рабоце, прыязджаў на «ЗіЛ», то збіраўся шмат людзей, увесь завод яго слухаў. У апарце, пераважна брэжнеўскім, ён свежы, новы чалавек.

— Яччэ чым захапляе вас Ельцын?

— Ён як ніхто выступае супраць сацыяльнай несправядлівасці, супраць усіх прывілій. І не толькі выступае, а паказвае асабісты прыклад... Дык надрукуеце?

— Трэба пытацца дазволу ў «Юрмалы»... А калі мы замест інтэрв'ю з Ельцыным надрукуем вось гэту нашу размову з вамі? Вы згодні?

Аляксандр Адамавіч глядзіць запальтна, вагавецца; маўляў, не гэтага я хацеў. І потым, хоць і неахвотна, дае згоду. На развітанне па-дзелавому ўдакладняе, у якім нумары мы раскажам пра нашу з ім гутарку...

Не паразумеліся

На гэты раз чытачоў прыйшло адрозня тое — Ігар Аўдзееў, Сяргей Кункевіч, Сяргей Плыткеевіч. Усе яны маладога ўзросту людзі, супрацоўнікі адзінай у рэспубліцы маладзёжнай беларускай газеты «Чырвоная змена». Не асабістыя крыўды, не прыватнага значэння падзеі прывялі іх у «ЛіМ»...

Што абстаноўка ў «Чырвоны» апошнім часам склалася няпростая, мы ведалі. Прадгісторыя, коротка, такая. Ліхаманіць рэдакцыю пачало з пачатку гэтага года, калі яе рашылі «ўзмацніць» новым адказным сакратаром. Рабілася гэта спешна: былы загадчык сектара друку аддзела прапаганды ЦК ЛКСМБ даведаўся пра сваё прызначэнне ў дзень, калі яго прадстаўлялі калектыву. Неўзабаве на парадак дня стала і пытанне аб новым рэдактары. Калектыву дружна выказаўся за намесніка рэдактара А. Экава, які апошнім ча-

сам выконваў рэдактарскія абавязкі і пры якім маладзёжная газета пачала набываць сваё аблічча. Спадзеючыся, што да іх меркавання прыслухаюцца, журналісты накіравалі ліст першаму сакратару ЦК ЛКСМБ В. Кудлашу. Не дачакаўшыся адказу, звярнуліся ў ЦК КПБ і нарэшце — паслалі тэлеграму ў сектар друку ЦК КПСС. «Перапіска» станоўчых вынікаў не дала — на вакантную пасаду пераводзяць з газеты «Знамя юности» У. Бельскага.

Не цяжка здагадацца, як прынялі новага рэдактара. Менавіта ён «пажаў» тое, што «пасеяла» валавое рашэнне кіруючых асоб. Варта паспачуваць чалавеку, які з першага дня аказаўся без віны вінаватым, праўда, і спроб паразумецца з калектывам ён, як сцвярджаюць чырвознаменаўцы, пакуль не зрабіў. А галоўнае — яго канкрэтныя дзеянні, на думку большасці членаў калектыву, не спрыяюць працягу абранай

газетай лініі на сацыяльную актыўнасць, на абуджэнне ініцыятывы і свядомасці моладзі.

Такім чынам, канфлікт выйшаў за межы рэдакцыі, стаў набыткам грамадскай думкі. Гэтаму спрыялі і перадача па рэспубліканскім радыё, і пекты чытачоў каля Дома друку. Адзін з плакатаў паведамляў: «Чырвоная» — газета, якая калі-нікала друкавала праўду!

Яны гавораць стрымана, але з унутраным напружаннем, перабіваючы аднаго. Адчуваецца, што для іх «Чырвоная» — не проста месца працы, што ім дарагі грамадскі прэстыж газеты, яе далейшы лёс.

— У нас быў дружны творчы калектыв, а што цяпер? — Апускаяцца руці. Ніхто з нас не хоча працаваць «на кошы».

Наведвальнікі прыйшлі да нас са штомесячным бюлетэнем маладзёжнай інфармацыі «Орентиры» (выданне ТАСС), дзе ўдумліва даследуецца вышэйпададзенай сітуацыі і ставіцца «дыягназ». Вось ён: «Кіраўніцтва ЦК ЛКСМБ праігнаравала думку калектыву газеты». Далей прыводзяцца словы, сказаныя не так даўно В. А. Мядзведзевым у Мінску на сустрэчы з прадстаўнікамі партыйных

і грамадскіх арганізацый: «Карэнныя змены адбываюцца і ў кіраванні самім ідэалагічным працэсам. Тут тым больш выключнае прымяненне камандных, дазваляючых забарончых метадаў. Адаць указанне, аказаць націск, нешта дазволіць, нешта забараніць — на такія метады ідэалагічная работа арыентавацца не можа».

«Не можа» — гэта ў ідэале. На практыцы, на жаль, усё яшчэ арыентуецца.

— З палос выкрэсліваюцца «нрамоўныя» словы, накіраваны талана (нават без двухкося). — Такое адчуванне, што рэдактар не ведае, як зрабіць газету лепшай...

— У нас не выпрацавана канцэпцыя газеты...

— Вастрына для нас — не самамэта, мы не экстрэмісты... — Мы прыйшлі ў «ЛіМ», бо хочам галаснасці. Гэта — наш апошні шанец.

На першы погляд можа здацца, што прадстаўнікі «Чырвоны» драматызуюць сітуацыю: газета і пры новым рэдактары чытаецца з цікавасцю (многія з лімаўцаў, дарэчы, яе выліваюць). Аднак жа прызнаем, што канфліктная гісторыя зацягнулася і што адказнасць за яе ляжыць не на тых, хто душой хварэе за сваё выданне.

Канфлікт — што нарыў на здаровым целе, пакуль ён існуе, нармальнай абстаноўкі ў рэдакцыі быць не можа. У атмасферы адчужэння і ўзаема-нага непрыняцця паміраюць і творчасць, і пошук, а гэта немінуца адаб'ецца на якасці і на папулярнасці «маладзёжкі».

Мы не сталі б пісаць пра ўнутраныя справы іншай рэдакцыі, калі б за ўсім, што адбылося ў «Чырвонай змене» і пра што нам, хвалюючыся, расказалі яе супрацоўнікі, не стаяў цэлы комплекс пытанняў. Як, напрыклад, «кіруючая роля» суадносіцца з дэмакратыяй, з правам на сваю думку? Што такое ўласная пазіцыя газеты? Чаму палітычная культура, як і ўсё новае ў нас, нараджаецца ў муках? Што больш ганарова для кіруючага работніка — адступіць, прызнаўшы сваю памылку, ці настойваць на ёй? Пытанні, якія хвалююць не толькі нашых маладых калег, а і ўсіх нас...

А наперадзе — чарговы пленум ЦК ЛКСМБ, які, спадзяёмся, не адмакнецца ад праблем нашай «Чырвоны».

АДДЗЕЛ ПІСЬМАУ І ГРАМАДСКАЙ ДУМКІ.

Вырашаў акруговы сход...

Сваім вопытам дзеліцца двойчы экс-кандыдат у народныя дэпутаты

У сёлетняй выбарчай кампаніі мне давялося ўдзельнічаць спачатку як кандыдату ў кандыдаты, якое «высадзілі» на акруговым сходзе, а потым — у якасці члена групы падтрымкі доктара філасофскіх навук, загадчыка кафедры Віцебскага педінстытута М. А. Слямнёва. Ягоная праграма прадугледжвала не толькі вырашэнне мясцовых праблем, але і ўдасканаленне сістэмы агульнасярняга адукацыянага. Асоба Міхаіла Аляксандравіча імпанавала віцэблянцам яшчэ і тым, што ўжо першыя дні перадвыбарнай барацьбы паказалі: на згодніцтва з бюракратыяй ён не пойдзе. На выбарах 26 сакавіка Слямнёў значна аспрэдзіў свайго саперніка, але некалькіх соцень галасоў яму не хапіла... Больш чым 49 працэнтаў выбарчыкаў, якія аддалі сваю перавагу вучонаму, далі Слямнёву маральнае права і надалей змагацца за сваю праграму.

І таму калі прадстаўнікі некаторых заводаў і арганізацый Віцебска прапанавалі мне зноў паспрабаваць свае шанцы, я спачатку адмовіўся.

Былі і іншыя прычыны: не хацелася рабіць людзям непрыемнасці. Для хвалявання меліся падставы, бо яшчэ не зняты вымовы з ініцыятару вылучэння майёй кандыдатуры на тэлеаводзе ў студзень. Ды і цяпер... На адным з заводаў заявілі, што агітацыя за мяне будзе разглядацца як заява аб звальненні па ўласным жаданні. Выкладчыкам дзіцячай мастацкай школы, якія мелі неасцярожнасць назваць мяне сваім кандыдатам, начальнік аддзела культуры гарвыканкома В. Кібісаў учыніў «прачуханку», а калі яго натачылі не прынеслі поспеху, у школу наведваюць сакратар Першамайскага райкома КПБ А. Сафронаў... На мінулым этапе выбараў галоўнымі аргументамі супраць мяне з'явіліся ўдзел у «Мартыралогу Беларусі» і нейкая міфічная быццам бы кінутая мной разам з дзецьмі жонка, то цяпер, выступаючы ў адным з аддзелаў тэлеаводы, сакратар партарганізацыі У. Макараў у якасці самага адмоўнага факта майёй біяграфіі назваў тое, што я... сын партыйнага работніка. Калі ж гэты «ар-

гумент» не дасягнуў сваёй мэты, савет працоўнага калектыву вырашыў не праводзіць агульна-заводскую канферэнцыю — хоць на заводзе быў і яшчэ адзін кандыдат, сумленны і прынцыповы рабочы М. Кароль, які да таго ж сынам партработніка не з'яўляецца.

Кампанія супраць непажаданых кандыдатаў у Віцебску набыла надзвычайны маштаб. Рабочыя завода «Звістар» вылучылі тонара А. Ушакова, але савет працоўнага калектыву адмовіўся правесці канферэнцыю на той азначэння падставе, што, маўляў, Ушакова вылучылі толькі 0,2 працэнта заводчан. Акруговы выбарчы камісія вяртала пратаколы сходаў, дзе вылучалі М. Слямнёва. Кааператары горада тансама назвалі сваіх кандыдатаў, але ніводнага з іх не дапусцілі нават да акруговага сходу.

Прааналізаваўшы абстаноўку, мы вырашылі, што адмаўляцца ад перадвыбарчай барацьбы ў такіх умовах — значыць прызнаць сваё паражэнне перад бюракратычным апаратам.

Уражвае паспешлівасць, з якой рыхтаваўся акруговы сход — ён быў прызначаны на пятніцу 14 красавіка, ужо на наступны дзень пасля таго, як было сямона вылучэнне. Так, на станбаўдаўнічым заводзе імя Камінтэрна, дзе вылучылі мяне, аб колькасці дэлегатаў даведліся... за тры гадзіны да рэгістрацыі. Здаўляе і сама сістэма прадстаўніцтва: ад калектываў, якія вылучылі кандыдатаў, — 110 чалавек, ад «горада» — 220. Апошнія, у пера-

важнай большасці, былі кіраўнікі прадпрыемстваў і іх намеснікі, прафоргі, парторгі. Не дзіўна, што ўваход на гэце «прадстаўнічае» мерапрыемства надзейна ахоўваўся трайным народнам з работнікаў гарвыканкома, праз які не ўдалося прывацца ніводнаму з прадстаўнікоў Дзяржпрыёмкі тэлеаводы, якая вылучыла свайго кандыдата і, па Закону, мела права на месцы ў зале. Затое ўсе сакратары гарнома, першыя сакратары райкомаў партыі прайшлі без усялякіх перашкодаў.

Тое, што вялікая колькасць дэлегатаў добра знаёма паміж сабой, пацвярджалася выключнай аднадушнасцю, з якой прымаўся прапановы старшыні, члена бюро гарнома КПБ В. Кічыгіна: галасаваць адкрыта, дапусціць у бюлетэні не больш трох кандыдатаў, абмежавацца шасцю прамоўцамі ў спрэчках...

Не буду апісваць спрэчкі — ножныя волны агітаваць за альбо супраць, кожнаму даецца права гаварыць тое, што лічыш патрэбным, і тымі словамі, якія адпавядаюць тваёй выхаванасці. Але дзіўна было чуць з вуснаў генеральнага дырэктара вытворчага аб'яднання, члена ідэалагічнай камісіі ЦК КПБ заклікі аддаць перавагу толькі тым, хто «университетов не кончал»...

Але былі і іншыя прапановы: уключыць у спіс усіх кандыдатаў. Абсалютная большасць сходу выназалася супраць. Галасаванне, праўда, было нейкім дзіўным: падлічалі, хто за, хто — супраць, а колькасць тых, хто ўстрымаўся, вызна-

чалі ад агульнай колькасці дэлегатаў. Пасля перапынку я заўважыў, што ў зале шмат пустых месцаў, і папрасіў пералічыць прысутных, але і гэтую прапанову большасць дэлегатаў не падтрымала.

Да рэгістрацыі былі дапушчаны два кандыдаты — брыгадзір газаваршчыкаў Г. Арцёменка і слесар лакаматыўнага дэпо Я. Воўк. Абадва, безумоўна, — дастойныя людзі, і дай бог аднаму з іх атрымаць дэпутацкі мандат. Прафесару Слямнёву не хапіла дзесяці галасоў. І тое, што лёс кандыдата, за якога на папярэдніх выбарах прагаласавала 107 тысяч чалавек, вызначылі дзесяць удзельнікаў сходу, перананаўча сведчыць аб антыдэмакратычнасці самой ідэі правядзення акруговых выбарчых сходаў. Рызыкну сказаць, што бюракратыя зробіць усё магчымае, каб на выбарах у мясцовыя Саветы і ў Вярхоўны Савет рэспублікі нікому гэтае казуістычнае мерапрыемства як вельмі зручнае, і, галоўнае, надзейнае сродка.

...Супрацоўнікі педінстытута і філіяла Інстытута фізікі цвёрдага цела АН БССР, карыстаючыся прадстаўленай законам магчымасцю атрэставацца ў трохдзённы тэрмін рашэнне сходу, накіравалі тэлеграму ў Цэнтральную выбарчую камісію. Тэлеграма (хуткая, зразу-мела) была адпраўлена ў суботу. А трапіла ў Маскву толькі ў панядзелак, пасля абеду. Работнікі віцебскай пошты тлумачаць гэта паломнай тэлеграфнага апарата...

Сяргей НАВУМЧЫК, журналист.

СПАСЦІГАЮЧЫ ВЕЛІЧНЫ ВОБРАЗ

Выдавецтва «Навука і тэхніка» выпусціла напісаную Уладзімірам Гіламедавым, Лідзіяй Савік і Сцяпанам Лаўшунком кнігу «У. І. Ленін і Кастрычніцкая рэвалюцыя ў беларускай літаратуры». Эпіграфам да зборніка ўзяты словы народнага паэта Беларусі Максіма Танка: «Леніна імя мільёнаў працоўных надзея, сонца палючае над шляхамі людскімі, песня свабоды, што пераможна рэе, сэрцы братэрствам злучаючы, — Леніна імя. Леніна слова — надзейная зброя ў змаганні за справядлівасць, за мірны свет, казачны, новы, ключ да бяскончых глыбін чалавечых пазнанняў, хлеб жыццядайны і шчодры наш — Леніна слова...»

У артыкуле У. Гіламедава «Ён неўміручы — як народ» разглядаецца, як вобраз Ільіча адлюстроўвае беларуская паэзія. Наколькі вядома, першым да спасціжэння яго звернуўся народны лясляр Янка Купала, калі ў 1922 годзе напісаў верш «Пазвалі вас...» Як сведчыць эпіграф, зма твора падказана канкрэтнай падзеі: «Еўрапейскія дзяржавы паставілі за

прасіць на міжнародную нараду ў Геную т. Леніна (з газет 1921 г.).

Гаворачы пра гэты верш, даследчык падкрэслівае, што па-сапраўднаму ленинскія тэма пачала распрацоўвацца пасля смерці працадзіра працоўных — паэма З. Бядулі «Чырвоная-чорная жалоба», вершы А. Гурло, П. Труса, А. Вольнага, А. Дудара, Н. Чарнушэвіча і іншых. Спыненца крытыкі і на паэме М. Чарота «Ленін».

З артыкула відаць, як у розныя гады беларускія паэты парознаму падыходзілі да паказу вобліка Ільіча. Найбольш поўнае і глыбокае спасціжэнне яго адбываецца ў пасляваенны час і асабліва пачынаючы з сярэдзіны п'яцідзсятых гадоў.

Лідзія Савік свой артыкул назвала «Ленін і рэвалюцыя ў беларускай прозе». Тут вобраз У. І. Леніна доўгі час не знаходзіў свайго прамога адлюстравання. Спачатку пісьменнікі ўзнаўлялі толькі падзеі, якія адбываліся як увавабленне ленинскіх ідэй, сведчанне рэвалюцыйнага пераўтварэння грамадства. Першым паспрабаваў на-

маляваць вобраз Ільіча З. Бядуля ў апавесці «Дзесяты». Асноўныя ж набыткі звязаны з прозай апошняга часу. Л. Савік запінае ўвагу на творах В. Хомчанкі, Я. Бяганскай, Я. Сіпакова, І. Гурскага і іншых пісьменнікаў. Больш падрабозна перачытвае яна Ленініну, над якой не першы год працуе І. Шамякін — пачынаючы ад апавяданняў «Хлеб», «Матрос з «Алега» і канчаючы раманам «Петраград—Брэст», у якім вобраз Леніна — стрэга, грамадскага дзеяча — раскрыты асабліва поўна.

Артыкул С. Лаўшуна «Жывы, ярны штрыхі» мае падзагаловак «Ленін і рэвалюцыя ў беларускай драматургіі». «Лічыцца, — зазначае даследчык, — што драматычная Ленініна ў беларускай літаратуры вельмі бедная, нераспрацаваная і г. д. А між тым нам не трэба залішне прыбдныцца. Ужо адзін той факт, што ўпершыню персанажна У. І. Ленін выведзены ў п'есе палачаніна Ю. Тарыча, гаворыць вельмі пра многае». Як сведчыць С. Лаўшун, гістарычна-рэвалюцыйная хроніка «Пагібель самадзяржаў» была пастаўлена Ю. Тарычам сламі трупы крамлёўскіх курсантаў у 1924 годзе. Аналізуе крытыкі і тыя творы беларускай драматургічнай Ленініны, якія з'явіліся пазней, у тым ліку і нядаўнія п'есы К. Губарэвіча і А. Петрашэвіча.

Прадрову да інігі напісаў М. Мушыньскі.

В. ЗАКРЭУСКІ.

Рэч Паспалітая, для таго, каб садзейнічаць яе вызваленню...» «Пераход М. Сматрыцкага з праваслаўя ва уніяцтва,—піша А. Лойка, — быў найперш абумоўлены дзяржаўнымі інтарэсамі, якія (...) перамаглі, прычым М. Сматрыцкі стаў на пазіцыю прызнання за сваю аіччустую дзяржаўнасць Рэчы Паспалітай, Вялікага княства Літоўскага». Гэта не здрада, мяркуе аўтар, хоць вядома, з якой пагардай М. Сматрыцкі у «Трынасе» ставіўся да Рыма, паўтараючы ўслед за Ф. Петаркам: «Рым—крыніца няшчасцяў... Ты быў Рымам, а цяпер стаў Вавілонам... О горад здрады: для добрых — акрутная турма, для злых — абарона і прытулак, пекла для жывых...». Некалькі вышэй Алес Лойка такімі ж словамі апісвае Льва Сапегу: «...нягледзячы на сваё княжацкае паходжанне, на тое, што пад канец жыцця перайшоў у каталіцызм, даўшы гэтым не лепшы прыклад іншым беларускім магнатам і шляхце, тым не менш застаецца адной з першых зорак нашага сярэднявечча...».

Якія ж гэта былі дзяржаўныя і патрыятычныя інтарэсы М. Сматрыцкага і Л. Сапегі? Ці не абараняў шляхецкія вольнасці ад Маскоўскага цара? Няўжо «ідэалу Івана Грознага супрацьстаялі шляхецкія вольнасці»?

Супярэчнасці ў палітыцы і літаратуры трэба шукаць глыбей. С. Будны лічыў неабходным растлумачыць заганы сацыяльнага ладу Рэчы Паспалітай інакш, чым гэта рабіў Маджэўскі: «...У нас у Сарматы, г. зн. у Польшчы, Літве, на Русі, а таксама ў іншых краінах,—пісаў ён,—шляхціца дазволена, хоць ён з'яўляецца прыватнай асобай, пакараць горлам свайго раба, а таксама

падданага... таму прыватная асоба, калі яна адносіцца да шляхецкага саслоўя, нічым не адрозніваецца ад службовай асобы; абодва валодаюць уладай над тымі, кім кіруюць». А як глядзеў народ на ўладу? Гісторык Ш. Стравольскі расказвае, што, калі беларускіх простых людзей пераконвалі, каб уз'ядналіся з карацельскімі войскамі: «...скінуўшы ярмо тыранскага рабства са сваёй шыі, разам з намі карысталіся свабодай і мілымі вольнасцямі, то яны адказалі: «не хочам, пан епіскап, вашай свабоды, трымайце яе сабе, бо ў нас толькі цар, які распараджаецца нашым горлам і турботама, а ў вас што пан, то тыран».

У святле гэтых фактаў не на карысць А. Рымшы сведчыць тое, што, як піша А. Лойка, «...выбраў з дзвюх іпастасей — з феадальнай дэмакратыі і дэспатызму—першую». Ні А. Рымша, ні яго сучаснік С. Рысінскі не кіраваліся марай аб такой дэмакратыі, яны спачувалі народам, якія пакутавалі ад войнаў і злачынстваў. Такім быў і Я. Вісліцкі, які яшчэ ў 1516 годзе пісаў у вершы «Аршанская бітва»: «На жаль, няшчасны край Літва перажыў шмат крыўдаў... пракляці каб войны гэтыя жудасныя...». С. Рысінскі ў вершах «Эпітама» спяваў: «Гора, забойства, журботы ўбачыш ўсюды, усюды. Жонкі над цела мужэй плачучы, над сынам бацькі».

Калі гаворым аб вялікай культурнай спадчыне беларускага народа, трэба прызнаць, што рышэльскае ідэя іп гоі, іпс іоі (адзін кароль, адзін закон, адна вера) тлумачыцца і так: моцная справядлівая ўлада, адзін закон для ўсіх грамадзян, не толькі для шляхты, адна вера, але без забабонаў і цемрашальства.

Якуб ПАРЭЦКІ.

Патрапілі ж гэтыя вершы, здаецца, у зборнік толькі для таго, каб пашырыць яго тэматыку.

Нічога новага ні думцы, ні пачуццю не даюць і вершы антываеннай скіраванасці, якімі адкрываецца паэтычная кніга Л. Паўлікавай. Недахоп у іх вядомы — расцягнуцасць, невыразнасць думкі, інфармацыйнасць, паўтарэнне прапісных ісцін або, як гэта здарылася з «Клічавымі лясамі», празмерная квяцістасць.

Агульнавядомыя ісціны паэтка паўтарае ў вершы «Есць хлеб у нас. І есць да хлеба — соль... Не спараджаюць сур'бзнага роздому развагі яе наконт чалавечай дабрны». «Чалавечы ўсё пачынаецца — з дабрны, разумення, даверу». Не абачыў, не адчуў і той прорыв, — гурхае чалавечтва неадуманы крок навуцы («Хоць іноства дум...»), бо ён не прасякнуты трывогаю самой аўтаркі.

Але можна спаткаць у новым зборніку паэзіі Людмілы Паўлікавай і такія вершы, якія, мяркуючы, зрабляць гонар кожнаму паэту. Я маю на ўвазе творы «У карцінай галерэі», «Ноч надыйшла проста зменай дня», «Вершы ўдзячнасці Пімену Панчанку». Для іх характэрны выверанасць думкі, абвостранае сацыяльнае гучанне, умненне, якога паэтыка стае не заўсёды, без прымусу і насілля над сабой выплеснуць свой боль і сваю горьч, прыўзняцца над прыватным фактам.

Думаецца, што Людмілу Паўлікаву можа іспаткаць творчы доспех тады, калі яна перастане ў сваіх вершах імкнуцца да паднашэння гатовых ісцін (у большасці выпадках яны амаль заўжды і не толькі ў яе бываюць прапіснымі), а будзе ясна і дакладна, на ўзроўні свайго таленту, выразна акрэсліваючы асабістую пазіцыю, раскрываць сацыяльную і маральную сутнасць абранай тэмы, героя, вобраза і г. д. Знайшліся ж у паэці неабходныя словы, патрэбныя мастацкія сродкі, каб перадаць у адным з самых, бадай, лепшых

вершаў зборніка «У карцінай галерэі» свой боль і горьч, свой неспакой, трывогу з прычыны запаланіўшай людзей спажывецкасці ў адносінах да мастацтва, духоўнай культуры наогул.

Дзіця і мадонна... Глядзячы з палатна, Дыханнем жыцця сагрэты. А ззаду пытаюць: — Якая цана Карціне маленькай? Гэтаі!

Л. Паўлікава ніколі не перабольшвае ў сваім выкрыці. Сапраўды, мы, здаецца, толькі цяпер усвядомілі, пачынаем задумвацца над тым, што нам жа самім даводзіцца разлічвацца і «за першае слова дачок і сыноў, яшчэ не народжаных намі», «...за нашы душы», і «...за праўду і кроў, За прадзедаў славу і храмы...». За сваю бездухоўнасць і спароджаную ёю абьякавасць.

Правільна расставлены гуманістычныя акцэнты і ў вершах «Ліхтарчык-вечар зоры зацяпляў...», «Не вымярай маёй віны...».

Гаворачы пра новыя вершы Л. Паўлікавай, нельга не ўпкінуць яе і за паспеліваць у выбары слова. Дакладнасць слова, пастаўленага ў радок, як вядома, нараджае і прадвызначае дакладнасць і выразнасць думкі, гармонію. Здаецца, і ведае пра гэта паэтка, але часам абыходзіцца са словам па-дзявочы легкадумна:

Не мороз у твар, А ў душу, як вар. («Сустрэча»); Калі ад крыўды ломіць косяк... (!) («На дваіх»); Б'еца сэрца адкрытаю поштай У вароты слябіы чужой... («І чаму ў гэтым свеце расстайным...»)

У заключэнне застаецца нагадаць, што дэбют у паэзіі Людмілы Паўлікавай быў удалым, а яе першую кніжку лірыкі прылічліва сустрэў чытач. Пэўная недаробленасць вершаў, тэматычная беднаватасць другога яе зборніка — выдаткі пошукаў паэтэсай сваёй заповітай тэмы ў беларускай паэзіі, сваёй творчай манеры.

Міхась КАРПЕЧАНКА. г. Вяльнічы.

АМАДЖАН — ЗДАРОВАЯ ДУША

Несвятотчны нататкі са свята

Звычайна гэтае свята на старонках прэсы, па тэле-ці радыёпрыёмніках называюць паэтычна-ўзнісла — Кніжчыны тыдзень. Штогод, пад час вясновых канікул, у адну з рэспублік з'яўджаюцца літаратары, якія актыўна пішуць для дзяцей і юнацтва. У школах, бібліятэках, палацах піянераў адбываюцца дзесяткі сустрэч, дыспутаў, «круглых сталоў» з удзелам прапагандыстаў дзіцячых кнігі, настаўнікаў і, вядома ж, школьнікаў ад пачатковага да самых старэйшых класаў. Тут будзе дарэчы нагадаць, што ў 1987 годзе прадастаўніку многіх нацыянальных літаратур прымала наша рэспубліка. Помніцца, на развітальнай прэс-канферэнцыі шмат хто з гасцей з захваленнем гаварыў: «Мы ўбачылі Беларусь! Яе прыроду, яе дзяцей, вашы радасці і турботы...» Напэўна, няма для гаспадароў ацэнкі вышэй за гэтую.

Сёлета эстафету Усесаюзнага Тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі прымаў Казахстан. У няблізкую, больш за чатыры тысячы кіламетраў дарогу мы выйралі ўдвух з Уладзімірам Ліпскім. Радантар нашай «Вясёлкі» быў на падобных імпрэзах і падбадзёрваў мяне ўспамінамі пра цікавыя вандроркі ў Эстонію і Узбекістан. Вылецелі з Мінска ў дзве гадзіны дня. Першы прыпынак у Набрэжных Чаўнах, другі — у Карагандзе, і далёка за поўнач на мясцовым часе былі ў Алма-Аце. Назаўтра выйшлі з гатэля «Казахстан» на вуліцу і адразу адчулі: калі ў Мінску пачатак вясны, дык тут ужо дыхае лета. У палудзень, напрыклад, ртутны слупок тэрмометра падскачыў да рыскі 25°. Трэба сказаць, мы прыпазіліся, не змаглі з-за адсутнасці авіяблетаў далучыцца да свае групы ў Паўладары. Спладзваліся разаблітаваць све выступленні ў сталіцы рэспублікі, а таксама ў Алма-Ацінскай вобласці. Прыемна было і тое, што мелі чым парадаваць гаспадароў, бо прыхапілі з сабою некалькі экзэмпляраў анталогіі казахскай дзіцячай літаратуры «Залаты каравай», выдадзенай летась нашым «Юнацтвам». Пасля ўспадання іветак да помнікаў У. І. Леніну і Абаю накіраваліся аўтобусамі на прэс-канферэнцыю ў Дом літаратара Казахстана. Перад іе пачаткам нам раздалі план мерапрыемстваў. Заірунуўшы ў яго, мы, калі шчыра сказаць, здзівіліся і засмуціліся: тры з чатырох дзён Тыдня да палудня былі адведзены для прэс-канферэнцыі, сустрэч у ЦК ЛКСМ Казахстана, «круглых сталоў» на тэму «Сучасны стан казахскай дзіцячай літаратуры» ў Доме літаратара і на мясцовым тэлебачанні, і толькі адзін дзень быў цалкам прымеркаваны для знаёмства з дзецьмі і іх настаўнікамі. І яшчэ: тая

першая па прыездзе прэс-канферэнцыя высвеціла некалькі парадокаў. Так, ад саюзных рэспублік прысутнічала па адным-два літаратары, тады як маскоўскую дэлегацыю цяжка было пералічыць. «Знаёмыя ўсё твары!» — жартаўліва пракаментаваў мяне спіс удзельнікаў свята наш сусед з Літвы вядомы крытык Енас Лініквічус. Аназваецца, ёсць, так бы мовіць, штатныя ўдзельнікі Усесаюзнага Тыдня, і яны ўжо умудрыліся аб'ехаць ледзь не ўсе рэспублікі, у тым ліку і нашу. А вось для прадстаўнікоў нацыянальных меншасцяў у РСФСР-скай дэлегацыі чамусьці, як правіла, месца не знаходзіцца... Далей. Прэс-канферэнцыя, па сутнасці, так і не адбылася, хоць у залу набілася паўнотка людзей. Нас прадставілі іл пад воплескі і... ласнава так папрасілі пакінуць памяшканне, бо, як растлумачыў вядучы, пісьменнікі сабраліся тут на сваю прафесійную размову (!). Агульнае прыкрае недаўменне загнушыла вострае выступленне першага сакратара праўлення СП Казахстана Алжаса Сулейменава, заснавальніка вядомай у краіне эналагічнай арганізацыі «Невада», што змагаецца за спыненне на казахстанскай зямлі ядзерных выбухаў. Дарэчы, кыраз адбыліся выбары народніх дэпутатаў СССР, і мы сталі сведкамі, як людзі розных нацыянальнасцяў перажывалі за Сулейменава, які не дабраў да перамогі некалькі працэнтаў галасоў.

Асабіста мне з усіх сустрэч запамнілася, бадай, тал, што адбылася ў Рэспубліканскай бібліятэцы імя Пушкіна. На гэты прысутнічалі бібліятэкары школ горада і жменька дзяцей. Выступаючых было чалавек дваццаць, калі не больш, і кожнаму з нас трэба было ўліцца ў нейкія п'яць хвілін. А што можна расказаць за п'яць хвілін? Хіба прачытаць адзін верш ды паведаміць, адкуль ты прыехаў. Аднак, на маё здзіўленне, зала слухала ўважліва, і на сцану нават паступіла некалькіх пытанняў. І ўсё-тані тады ўжо мжовліва падумалася: ці варта наладжваць такія ўсесаюзнаыя свята, ці не наспеў час пашунаць нейкую іншую форму кантактаў з юнымі чытачамі? Сапраўды, што можна сказаць за тры п'яць хвілін, калі цябе бачаць і чуюць упершыню? Мне думаецца, прыйшла пара праводзіць больш сціплыя, рэгіянальныя Кніжчыны тыдні, на якіх пісьменнік быў бы не залётным птахам, а змог бы паслабраваць з дзецьмі, пагаварыць з імі — і пра кнігу, і пра тое, што іх турбуе. Скажам, чаму не правесці дні дзіцячай казахскай літаратуры ў Беларусі і Прыбалтыцы? А дні Украінскай дзіцячай літаратуры — у Закарпацці?

А самае хвалоўчае пад час наведвання бібліятэкі імя Пуш-

кіна нас чакала ў самым канцы сустрэчы. У фае Уладзіміра Ліпскага і мяне абступілі нашы зямлячкі, якія стала жывуць у розных гарадах Казахстана. Як з рога пасыпаліся пытанні: і пра чарнобыльскі выбух, і пра сумнавядомыя ва ўсім свеце Курапаты, і пра падзеі 30 кастрычніка ў Мінску... Было відаць па вачах, адчувалася па ўсхваляваных галасах: жанчыны распытваюць не дзеля цікавасці, каб пачуць, як кажучы, з першых вуснаў супаставіць з прачытаным у газетах і часопісах; у іхніх душах працінулася, абудзілася пачуццё Бацькаўшчыны, якое дапамагае чалавеку не згубіцца, не растварыцца сярод народаў і краін. І сведчаннем таму, сказаў у час нашай гутаркі Уладзімір Ліпскі, тыя шматлікія лісты ў рэдакцыю «Вясёлкі», што пасыпаліся з самых розных куткоў Саюза. Лісты ад дзяцей нашых суайчыннікаў-перасяленцаў, напісаныя з памылкамі, але ўсё ж па-беларуску.

І апошняе, пра што хацелася б згадаць у гэтым кароткім рэпартажы з пазедні ў Алма-Ату. На адной з чарговых «прафесійных размоў» пра стан сучаснай дзіцячай літаратуры ў Доме літаратара слова адважылася ўзяць маладая настаўніца-казашка. Папрасіла дазволу гаварыць на роднай мове, і залу напоўніў голас, падобны да голасу горнага ручая. Прынамсі, так падалося мне. Потым хтосьці з гаспадароў зрабіў дакладны пераклад снэзанага, але і без перакладу кожны з прысутных адчуў непадробную ўсхваляванасць дзяўчыны, яе жаданне выказаць набалеалае, шмат разоў перадуманае. А гаварыла яна пра незайздросныя ўмовы жыцця дзяцей у вялікіх казахскіх сем'ях, пра высокую дзіцячую смертнасць у рэспубліцы, заклікала нас, літаратараў, і пярком, і справай, і ў свята, і ў будзень змагацца за напалеўненне рэальна-праўдзіннага зместам шырокага лозунга «Усё лепшае — дзецям», што цяпер у многіх рэгіёнах ікраіны гучыць, як несмешка, калі суаднесці яго з суроваю рэальнасцю нашага жыцця.

Пасля заканчэння пасяджэння я падышоў да настаўніцы, каб пазнаёміцца.

— Амаджан, — назвалася яна.

Мне ўжо сказаіі, што звычайна казахскія імёны азначаюць нейкае паняцце, таму папрасіў дзяўчыну раскрыць сэнс яе імя.

— Амаджан — гэта, у перакладзе на рускую мову, — здаровая душа, — усміхнулася настаўніца і вінавата-сарамліва дадала: — Так мяне назвала бабуля...

Пісаў гэтыя радкі і ўспамінаў цікаўныя і чорныя, як аугалькі, вачаняты казахскай дзятвы, успамінаў таксама сардэчную гасціну ў дзіцячага пісьменніка Султана Каліева, што як родных братоў прымаў нас з Уладзімірам Ліпскім у слас на кватэры, успамінаў цябе, Амаджан, і думаў: «У кожнага народа — здаровая душа, і трэба, як святыню, шанаваць і берагчы яе... Ды не забываць — яна жыве паўсюдна: у песні і іраніі, у ўсмешцы і сліззе; у сбраўскім поіску рукі і, канечне, у надзеі на ішчэслывы заўтрашні дзень, Амаджані!»

Уладзімір ЯГОУДЗІК.

1. Выбух

Пажары гараць, журавы крычаць...
З народнай песні.

Той вечар быў уражаннемі поўны,
З тэатра мы ішлі дамоў памалу.
І хмары,
што насоўвалася з поўдня,
Нікога не гняла,
не турбавала,

Усе мы — дзеці вёскі.
Як насенне,
Вясны чакаем, каб набрацца сілы,
Каб па шляху жаданым абнаўлення
Ад затхласці ўцячы на вольных крылах.

Туды ўцячы,
дзе гнёзды нашых песень,
Дзе жаўрукі заходзяцца над лугам,
Дзе радасна ў Прыдзвінні, на Палесці
Зямля паруе пад няўтомным плугам.

А тут яшчэ спектакль. Тэатра сцены
Рассунуў ён, спакой людзей парушыў...
Апошні журавель ляцеў са сцэны,
Каб раскалыхваць скурчаныя душы.

Над Белай Руссю ён кружыў збалела,
Журба гусцела, разрывала грудзі.
На цэлы свет крычаў адчайна, смела
Пра ўсё, аб чым сказаць баяцца людзі.

Пра тое, што падсечана карэнне
І рушацца адвечныя асновы,
Што ўзнікла недарэчнае стварэнне —
Народ, які жыве без роднай мовы.

Сыны і дочки падаліся ў горад,
А мова засталася, як і маці,
Астатні век свой да канца агорваць
Ва ўрослай у зямлю старэнькай хаце.

І спадчына дзядоў, якую мелі,
Пагардай растаптана і забыта...
І нека неўпрыкмет згадаўся Мележ —
Палескі горды птах, на ўзлёце збіты...

А вечар быў такі лагодны, цёплы.
І з той саспелай, ацяжэлай хмары
Раптоўна, дружна сыпанулі кроплі,
Шумелі ў кронах, цалавалі травы.

Блішчалі ў парку юным лісцем ліпы,
Над горадам вясёлка затрымцела.
Зашулі перажоўклыя прыліплі
І прыхалодай абдымалі цела.

І мы ішлі... Яшчэ ніхто не ведаў,
Што смерць нясе і сее дожджык спорны,
Што найжахлівая з усіх трагедый
Жыццё ўкруціла ў атамныя жорны,

Што ўчора там — за рэкамі, за лесам,
Дзе чэрава сваё раскрыў Чарнобыль,
Пажарнікі — заложнікі прагрэса —
Ад цела аддзіралі з мясам робы.

2. Зона маўчання

Як прыйдзе ліха, то не ўседаш ціха.
Прымаўка.

Агонь, радыяцыя люта звярэлі,
Кіпелі графіт і смала.
Не грэшнікі, слаўныя хлопцы гарэлі...
І зона маўчання была.

Адлік пачынаўся нязнамае зры
Змагання жыцця з небыццём.
І грукаўся, грукаўся кожнаму ў дзверы
Чацвёртага блока разлом.

Скакалі і ў Швецыі стрэлкі прыбораў,
Еўропу трывога гняла.
Зашкальвала ўсёчалавечае гора...
І зона маўчання была.

Пляваўся атрутнаю параю кратэр,
Злавесныя хмары плылі.
А людзі ў Нароўлі да майскага свята
Двары, тратуары мялі.

У вёсках гароды рабілі жанчыны,
Чаромха буяла, цвіла...
Кацілі ад Кіева прэч лімузіны...
І зона маўчання была.

Паўзлі між людзей нечуваныя чуткі
І пухла ад іх галава.
Глядзелі з надзеяй на радыё: «Хутка
Усё растлумачыць Масква».

Ішлі піянеры ў святочных калонах,
Звінела парадная медзь.
Стаялі ў чаканні нямым эшалонах:
«Як грымне, ці зможам паспець?..»

А мне і цяпер не хапае азону,
Не выбрацца з даўкага тхла...
Яшчэ не было адгароджанай зоны,
А зона маўчання была.

3. Чаравічкі

Абуй чаравічкі, перапёлачка,
Абуй чаравічкі, маладзенькая...
З народнай песні.

Санаторый пад Мінскам у лесе
Стаў прытулкам палескіх дзяцей...
У пакоях ні смеху, ні песень,
Моўчкі, пільна глядзяць на гасцей.

Мы прыехалі невыпадкова,
Гэта вестка паклікала ў шлях:
На плячах у дзяўчат — абновы,
Ды абутак адтуль — на нагах.

Вочы бліскаюць, нібы чарнічкі,
Шэпт узняўся, а потым аціх.
«Выбірайце сабе чаравічкі...»
«А навошта? Нам добра ў сваіх».

Як пачуў іх адказ, то не здолеў
Нават вымавіць нешта спярша,
Бо нязнамым, пранізлівым болам
Зашчымепа, зайшла душа.

Праз усю Беларусь па чакморных
закутках,
Абмінаючы вёскі, на поўнач ён бег.
Чым далей, тым вандроўка была больш
пакутнай,
Не вярталіся сілы, хоць большаў начлег.

Воўк качаўся ў траве, у расе
срэбна-золкай,
Бо здавалася зверу, што кроў аж кіпіць.
Ён даўно ўжо не еў, скуб гаючыя зёлкі
І жаваў іх, і зноўку хацелася піць.

Пад паўжом каля лужыны сцішыўся
нашча,
На змярканні пракінуўся — страшны быў
сон,
Быццам вогнішча тлела ў разяўленай
пашчы
І гула галава, як раз'ятраны звон.

Прад вачыма плылі танканогія цені,
Вось адзін пахіснуўся і сцішыў хэд.
Смага кінула тут на калені аленя,
Ён смактаў прагавіта рудую ваду.

Мне страхі вашы — плюнуць і расцерці,
П'ю малако і ўсё з гарода ем.
Я і на фронце не баяўся смерці...
Калі жывыя будзем — хрэн памрэмі!»

Старая хрысціца: «І як не брыдка!
Пажылы чалавек, і так казаць...
Я за цябе старэйшая, Мікітка,
Паслухайся мяне, ідзі ты спаць».

Суседка засмяялася: «Алена,
Ці ж ты яго не бачыш па лычы?
Яму сягоння мора па калена,
Свае пакупкі добра замачыў».

А дзядзька: «Замачыў, бо ёсць прычына.
Ды вам, квактухам, гэта не паняць...
Ад стронцыю, як раіць медыцына,
Найлепшая вакцына — чарку ўзяць!»

Старая шэпча: «Чаркай толькі бельмы
Зальеш, ды не пазбудзешся пакут...
А дзе ты куліш, знойдзеш тое зелле,
Каб вылечыць зямельку, родны кут?»

Сяргей Законнікаў

ЧОРНАЯ БЫЛЬ

Тэатра

Перапёлачкі Беларусі,
Не саромцеся, час не такі.
Вам і ў чорнай, бязлітаснай скрусе
Трэба выжыць — чакаюць вякі.

Вам не бегаць па родных дарожках...
Лёс па іншых шляхах павядзе...
Як маланкі, імклівыя ножкі
Не павінны прыбіцца ў хадзе.

Вам з жыццём на руках, божа мілы,
У такую ісці далячынь...

Чаравічкі з чарнобыльскім пылам,
Перапёлачка, хуценька скінь!..

4. Чарнобыльскі воўк

Прыйдзе шэраныя ваўчок,
Схопіць дзетку за бачок...
З калыханкі.

Рыжы Лес ён у прыцемку майскім
пакінуў,
Бо адчуў кожнай клеткай — настала пара.
Цэлы месяц раўлі верталёты, машыны
І палала ў нябёсах чужая зра.

Гэты жудасны гул і нязвыклае ззянне
Цела ціснулі долу, душылі, гнялі.
І спрадвечны інстынкт падказаў,
што сканання

Дух злавесны сышоў на абшары зямлі.

Той зямлі, дзе з шчэняці ён вырас
у зверу,
Дзе ў раз'юшанай бойцы сяброўку
займеў,
Дзе на месяц зімой іклы вострыя
шчэрыў,
Дзе лятаў, як віхор, па здабычу
між дрэў.

Больш не будзе таго, бо жывое маўчала...
Ён — апошні. А грукат жалезны мацнелі.
І тады воўк завуў у бяссільным адчаі,
Мох заскуб кіпцюрамі, каб сцішыць
свой гней.

І раптоўна адчуў боль тупы, недарэчны,
Перад ім матылі, як сцяжкі, папылілі.
Ірвануўся, пабег. Злосць і вецер
сустрэчны
Раздзімалі зялёных вачэй вугалі.

Ён яшчэ адчуваў неўтаймоўную сілу —
Слабасць возьме ў глухія ціскі спакваля.
Як раней, напіналіся пругкія жылы
І з-пад лапаў назад адлятала зямля.

Востры нок веў туды, дзе жывое
паветра,
Дзе не падала семя атрутнай жуды.
Ён шукаў дзікі неруш, дрымотныя нетры,
Каб забіцца ў пушчар ад нязнамай
бяды.

Дух ваўчыны адчуў, ірвануўся нябога,
Воўк жа ўслед паглядзеў і падумаў:
«Жыві...»
Не хацеў ён, знясілены, болей нічога —
Ані плоці жывой, ані свежай крыві.

Так ляжаў ён, распяты натугаю нечай,
Што сціскала за горла люцей і люцей.
Не звярынай слязой, а святой, чалавечай
Плакаў той, кім палюхаюць
людзі дзяцей.

Потым з пасткі смяротнай да страчанай
волі
Звер не бег, а зубамі скрыгочучы, поўз...
Зноў на поўнач — гаямі, лагчынамі,
полем...
Касмылямі спаўзала, свяцілася поўсць.

Побліз Ракава трасу, што мрела ад газаў,
Ён адолець не змог, бо прыйшло
забыццё.
І не ўчуў, як пад колам вялізнага
«Крза»
Хруснуў глуха хрыбетнік і счэзла жыццё.

Той выпадак вадзіцеля соннага ўсцешыў,
З манціроўкай саскочыў з падножкі
далоў:

«О, якая здабыча!»
Ды ўбачыў ён плешы,
На якіх запяклася счарнелая кроў.

«Не, з такое здыхляці мне шкуры
не трэба...»

Дзверцай злосна ён ляснуў
і рушыў у шлях...

Воўк ляжаў на баку, пазіраючы ў неба,
І купаліся зоры ў халодных вачах.

5. Дождж у Хойніках

А зелена, зелена траўка на мяжы,
Таму яна зелена, бо ідуць дажджы.
З народнай песні.

А дзядзька не зважае на грымоты,
На тое, што даўно да ніткі змок.
На руль павесіў сетку з хлебам, боты,
Упарта кантралюе хісткі крок.

Ці ён веласіпед, ці той памалу
Вядзе яго то проста, то бачком.
І з боханаў, вадою набрынялых,
Рудыя жывыя коціцца цурком.

Кабеты, што аўтобуса чакаюць,
Махаюць з-пад страхі: «Ідзі сюды!
Ты б хлеб акрыў. Скрозь пошасць...
ды якая...»
А ён бубніць сабе: «Ані бяды...»

А я палю і паліваю грады,
Сляза мая сама сабой бяжыць...
Ні сонейку, ні дожджыку не рады,
Дык для чаго тады на свеце жыць?..»

Замоўклі ўсе...
І дзядзька стаў цвярозы,
І змог веласіпеду рады даць.
Пайшоў на дождж
і адварнуўся.

Слёзы
Былі цяпер кабетам не відаць.

6. Трэці анёл

Чужую бяду рукамі развяду.
Прымаўка.

Хоць людзі не хацелі, ды плылі
На трэцяй хвалі высялення з зоны...
Здалося, абкружыў вакол Зямлі
«Уазік», што абпоўзаў паўраёна.

Каля гасцініцы абтрос я пыл,
Твар потны спаласнуў вадой халоднай.
А есці не было ніякіх сіл —
Разбіла ўшчэнт журбой неверагоднай.

Хацелася зваліцца і заснуць,
Ды так, каб болей гэты свет не бачыць,
Каб не замольваць страшную віну
За тое, што не можаш перайначыць

Нічым, ніколі палыновы дзень
З сляпучым сонцам у смуге варожай,
Дзе і зямля, і тысячы людзей
Заложнікі,
і ты між іх — заложнік...

Ішоў каля запаленых машын,
Што ў белы свет паўзлі з сляжанскім
скарбам,
Не мог глядзець у вочы тых жанчын,
Якія небу пасылалі скаргі.

Я — проста чалавек. Як развяду
Жах новы вавілонскага зрушэння?
Сасмяглым горлам піў, каўтаў бяду,
Аглухлы ад жалбы і галашэння.

Я ведаў — тут бяссільны нават бог,
Але наскрозь прабітаму трывогай,
На скрыжаванні хойніцкіх дарог
Хацелася мне стаць на хвілю богам...

Хістаў таполі вецер ля акон,
Чарнобыльскай гадоўлі, хіжы вецер.
І сніўся мне бязладны страшны сон,
Нібы адзін застаўся я на свеце.

Зямля ляцела ў прорву, а наўзбоч
На воблаках трубілі смерць анёлы...
Да скону буду помніць тую ноч,
Бабульчын ціхі шэпт у сценах голых...

Бабуля ў бога верыць пачала
Пасля, здаецца, шостага дзесятка.
Да гэтага не тым яна жыла,
Крыж несла на гарбу ўдавы-салдаткі.

Яе мужык даўно сканаў ад ран,
Пасечаны свінцом на грамадзянскай.
І мусіла ўзнямаць жыццзя дзірван
Спрадвечнай цягавітасцю сялянскай.

Хатуль цяжкі на плечы ўскінуў лёс,
Яна і тры маленькія дачушкі.
Не высыхала ад бяссонных слёз
Да новае начы яе падушка.

Але на людзях ні слязінкі ўдзень,
Як камянела, каб набрацца сілы.
Кароў даіць — больш важкі працадзень.
А жыць жа трэба. Трыццаць год даіла.

Дамоў з калгаснай фермы прыбязжыць,
А там раве ў хляве свая карова.
Штогод араць, палоць і малаціць,
Яшчэ клопаты — сена, подсіл, дровы.

А потым, як пярун, па ёй вайна,
Падпальвалі фашысты двойчы хату.
Ды з новай, што агорала яна,
Як ластаўкі, ляцелі ў свет дзяўчаты.

Да скону лёгкай на нагу была,
То да адной, то да другой — дарога.
Калі на ногі ўнукаў падняла,
Тады бабуля ўспомніла пра бога...

Чыдзеля. Вечар. За сталом сядзім
І з ёй на кухні. Галава пустая —
Удачка не выходзіць і прытым
Пад нос бабуля «Біблію» чытае:

«Тре-тий Ан-гел вос-тру-бил, и у-па-ла
с не-ба
боль-ша-я звез-да, го-ря-ща-я по-доб-но
све-тиль-ни-
ку, и па-ла на треть-ю часть рек и на
ис-точ-ни-ки вод.
И-мя сей звез-де по-лын-ь; и треть-я
часть вод
сде-ла-лась по-лын-ь-ю, и мно-ги-е из
лю-дей у-мер-ли
от вод, по-то-му что о-ни ста-ли горь-ки».

Уздрыгваю, бо мроіцца ў акне
Анёл з трубой, і ў сенцах чую крокі.
«Бабулька, не палохай ты мяне,
Бо праз цябе не вывучу я ўрокі».

Яна злучае: «Не перашкаджай.
Чаго развесіў лапухамі вушы?
Мяне не слухай. Сеў рашаць — рашай!...»
І той сухімі вуснамі варушыць...

Кідаўся ад сцяны і да сцяны
Мой ложка і валок у пашчу згубы...
І чорныя, як вугаль, груганы,
А не анёлы, узнімалі трубы.

7. За калючым дротам

Зараслі мае сцэжкі,
Ой зараслі мае дарожкі
Зялёнымі лапушкім.
Зялёнымі лапушкім.
А ўсё горкім пальном.
Зялёнымі лапушкім
Пасцелечку пасцалю.
А з горкага пальночку
Згалоўейка закачу.
З народнай песні.

Затрымалі ў зоне раніцой бабулю.
«Што ж вы гэта робіце? Ці загад не чулі?
Скрозь жа радыцыя, гэта ж не навіна.
Дык жыўцом нашошта лезці ў дамавіну?
Дык чаму блукаеце вы па зоне ўпотаі,
Што, каго шукаеце за калючым дротам?»
Ля юялібы роднай, быльнягом урослай,
Слухала салдатаў, як дзіцё дарослых.
Знізу ўверх глядзела з-пад брывоў
сівенькіх,
Выцірала слёзы чорнай, ссохлай
жменькай:

«Вы, сынкі, не бойцеся... Што ўжо мне
пашкодзіць?..
Дзеці не пускалі, уцякла, як злодзея.
Самі мае ножанькі прывялі дадому
Шляхам невядомым, сцэжкаю знаёммай.
Вы не лайце, дзеткі... Паглядзець ахвота,
Як тут наша хатка за калючым дротам?
Вось я адведала і лягчы мне стала,
Можа, і знайшлося тое, што шукала.
Як зямелька — рукі, як валожкі — вочы,
Як не пашкадуеш, хочаш ці не хочаш.
«Ну, да агароджы прыбрылі... А потым?»
«Трохі падкапалася, прапаўзла пад
дротам...»
Рагатуў старэйшы: «Дыверсант, і толькі!
А што ж тут схавалі пад крысом
вагоўкі?»

«А нічога... Кут мой каля ложка голы...
Не забрала ў тлуме абразок Міколы.
Вось ён, мой балесны... Твар яму
абмыла».

Бач, як засвяціўся вызвалены з пылу».
«Ну, пайшлі, бабуля! Зараз на машыне
Наш шафёр да стэнцыі хуценька
падкіне».

Між хлапцоў плячыстых крочыла памалу,
Ды каля варотаў запрэтэставала:
«Вы сабе служыце, не ідзіце следам.
І сюды прытупала, і назад даеду...»
Засвярбелі вочы, моўчкі, вінавата
Цыгарэты ў вуснах сціснулі салдаты...
Потым паглядзелі, ды за паваротам
Знікла ўраз старая, як і не было тут.
Толькі ў чыстым полі, што не спеліць
колас,

Быццам шолах жыта, чуўся ціхі голас:
«Вы не лайце, дзеткі... Добра мне...
Паверце...
Хатку паглядзела, можна і памерці...»

8. Марадзёры

Ой ты, воран чоран...
З народнай песні.

Адным на ўсё жыццё — пакуты, гора,
А гэтыя з бяды куюць рублі.
Паўзуць, паўзуць, як вошы, марадзёры
Па нежывой, атручанай зямлі.

Б'юць вокны і ламамі крышаць дзверы,
Хоць і цячэ па карку ліпкі жах.
Пакінутыя хаты і кватэры
Абмацаваюць, як трупаў, па начах.

Спяшаюцца, грабуць: гарэлку, рэчы,
Здзіраюць, бо ў цане, і абразы.
Не трэба ўзвальваць ім дабро на плечы,
Матарызаваныя ёсць вазы.

Пачырванее ад натуры морда —
Не паддаецца, а такі каўнер!
Якая прыгажуня носіць горда
Хамут радыяцыйны той цяпер?

Дарунак — тэлевізар каляровы —
Галантны хмыр любоўніцы прывёз.
Рэактар свой у хаце. Будзь здаровай!
А ён сюды не суне болей нос.

І фонд бібліятэк яны глядзелі:
Ад ботаў след — на ленінскіх тамах.
Як бомбы замаруджанае дзеі,
Пайшлі гуляць у свет Друон, Дзіума.

Паўзуць, паўзуць, як вошы, марадзёры
Не толькі ў зоне. Іх у нас — спаўна.
І нішчаць, і бяруць дзяржаву зморам,
І як яшчэ дасюль ліпіць яна?

Закладаюць пад наша заўтра міны
Чыноўныя драпежнікі-сычы:
Даюць каманду рэкі перакінуць,
А потым вінаграднікі ссячы.

Плануюць велізарную будоўлю,
Ну, камсамол, напружвайся, рабі!
Ды з ёй валынку цягнуць гэтак доўга,
Што, для чаго? — не ўспомняць,
хоць забі.

Туды-сюды без толку грузы шпараць,
Станок валютны мокне пад дажджом,
Ляжаць, пыляцца на складах тавары,
Якіх нідзе не знойдзеш днём з агнём.

Свайго яны абслужаць з-пад прылаўка
Або дадому — завядзёнка тут.
Астатнім, што ні выкінь, — будзе даўка.
Нашошта бударажыць прсты люд?

Мы ўсе для іх — даступныя мішэні...
Хто ж корміцца з крутога мазаля,
Каб выжыць, выварочвае кішэні
Да самага апошняга рубля.

Нялёгка ад зарплаты да зарплаты,
Ад пенсіі да пенсіі трываць.
А побач злодзеяў, прайдзісвет заклятых
Па рэстаранах можа глякаваць.

А ты кусай счарсцвелую скарынку
Бяззубы інвалід або ўдава.
У марадзёраў з ценевага рынку
Не забаліць па гэтым галава.

У іх ужо мільярды ў абароце,
Пляваць ім на дзяржаву і закон.
Яны трымаюць у сваёй аброці
І тых, хто ўлез у верхні эшалон.

Ды закраі ці паспрабуй праверыць
Пяшчотныя адносіны радні:
Той мафіі, якая на паверхні,
З той мафіяй, што недзе ў глыбіні.

Закруціцца без рыпу кола згоды,
Што можна і няможна пойдзе ў ход.
І зноўку станеш ворагам народа,
Хоць галаву кладзеш ты за народ...

Глядзіць на нас, разгубленых, з дакорам
Наступны дзень, яго рашаем лёс...
Паўзуць, паўзуць, як вошы, марадзёры...
І хто іх спыніць? Дзе Ісус Хрыстос?

9. Вяртанне

Старана мая, ты староначка,
Старана мая незабытая.
Не магу цябе прызабыцца,
Ні ўночы сплючы, ні ўдзень ходзячы.
З народнай песні.

Памёр стары. Сканаў з наказам дзецям,
Які шаптаў аж покуль не заціх:

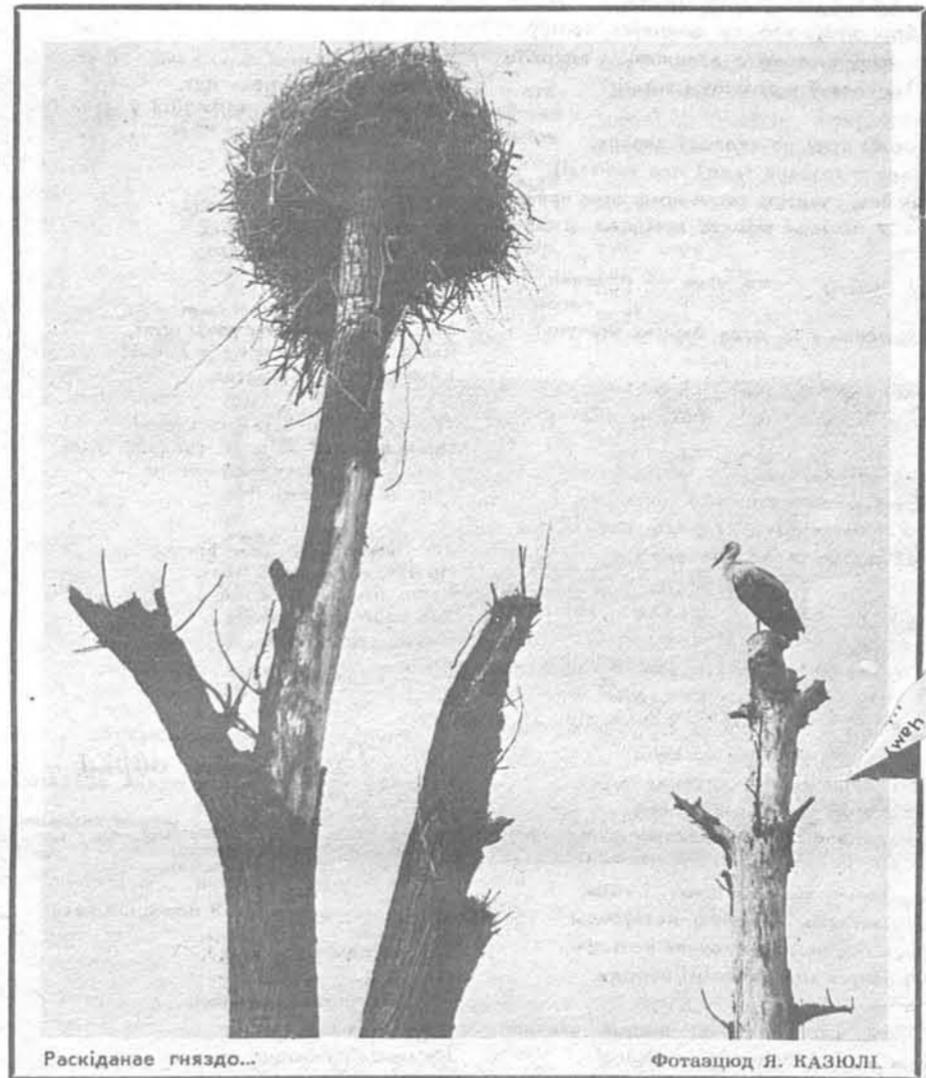
Вось і ўвесь пейзаж, які штодзённа
Ім відаць з бальнічнага акна.

Хочуць зліцца з небам вачаняты,
Носікі прыціснуты да шкла.
Чорны смерч у белыя палаты
Вынес іх з палескага сяла.

Адарваў ад матчынае ласкі,
Ад любімых гульняў і сяброў.
Дзеці, нібы скошаныя краскі,
Вянуць, бо бяда — хварэе кроў.

Працэдур, як закон, без слова,
Быццам шмат было іх на вяку.
Падстаўляе пацыент чарговы
Тоненькую, лёгкую руку.

Ён маўчыць, хоць вусны пабялелі,
Ён трывае лепей, чым стары.

Раскіданае гняздо...

Фотааэцюд Я. КАЗЮЛІ

«Ніколі... не бадзяўся я... па-свецце...
Хачу ляжаць... на могілках... сваіх...»
Не ведаў ён, якая цяганіна
Пачнецца для журботнае радні.
Спачатку не выпісвалі машыну,
Хоць сотню вёрст агорвай на кані.
А потым не пускалі іх у зону,
Ноч адбылі ў машыне ля труны.
І ўсё ж былі вароты адамкінены,
І да гогоста рушылі яны.
Высокі бор стаяў жалобнай вартай...
І сын сказаў пасля такіх трывог:
«Нічога, бацька... Мы — народ упарты.
І ўсё-ткі ты ў пясочак родны лёг...»
У зоне пуста. Толькі вінаваты,
Як спадцішка, дымок над камінком.
Старыя людзі засялілі хату,
Жывуць сабе, як схімнікі, крадком.
На ўсе ўгаворы дзед махае кіем:
«Нікуды! І дарма агітаваць.
А вашы тры чырвонцы грабавыя
Не трэба. Дайце век дагаравы!»
І сырадой бабуля зноўку цэдзіць
У спрытныя старыя гарлачы,
І з малаком цячэ праз марлю цэзіў...
Хто ў гэтым лёсе можа памогчы?..
Хоць зараслі дарогі палявыя,
Хоць у бары зязюльчын голас змоўк,
Перасяленцы — мёртвыя, жывыя —
Вяртаюцца,

вяртаюцца
дамоў...

Мо таму слязой і накіпелі
Вочы маладзенькай медсястры.
З вены кропельку знімае ватай,
І руку бінтуе, і тугу.
Каб не ўчулі, шэпча вінавата:
«Болей не магу я... не магу...»

11. Страх

Біце камень, біце,
Агно даставайце.
З народнай песні.

Хоць выйшлі на святло з глухіх
скляпенняў,
Але яшчэ адкрыць баімся вочы.
З палёгкай выціснуць з душы
здранцвенне
І рабскую пакорлівасць не хочам.

Такія мы. На гэта ёсць прычына —
Жылі ў краіне лагернай, астражнай,
Жывельны страх перад плюгавым чынам
Звіваў сабе гняздо ў крывінцы кожнай.

Стаў нацыяналізм тутэйшай тэмай,
Як шуфлем, лепшых пад яго гарнулі,
Пяклі з даносаў справы на «нацдэмаў»,
Дзе кропку у канцы стаўляла куля.

А зверху над цівунскім, хіжым збродам
Стаяў «наш бацька» самай строгай
вартай.

Ён не людзей, а цэлыя народы
Знішчаў ці тасоваў, як шулер, карты.

І чорны воран баляваў начамі,
Ён каркаў і вучыў усіх без стомы,
Што можна выйсці ў «людзі»,
у «начальства»

Цаною здрады самаму святому.

(Працяг на стар. 10.)

(Пачатан на стар. 8—9).

Сваімі крыламі ў крыві пялёхаў,
Іх развінаў над лёсамі з размахам.
І так дзядоў, бацькоў ён запалохаў,
Што праўнукам яшчэ дрыжаць ад страху.

Ды вось глыток жаданае свабоды,
Свабоды мудрых думак, творчай працы.
І кожны можа для свайго народа,
Для будучыні нашай пастарацца.

Рабочыя, сяляне, інжынеры,
Вучоныя, настаўнікі, пэты —
Мы ўсе адна сям'я з высокай верай...
Калі ж, нарэшце, зразумеем гэта?

Зноў дзяляць нас на чыстых і нячыстых,
Запрэгчы хочучь у старую зброю.
Не толькі ў скверах з кульбай —
сталіністы,
Яны яшчэ і судзяць, і кіруюць.

А з імі тыя, хто ў сваё карыта
Дабро піхаў, каб аж падняўся коптур,
Хто кроў смактаў з дзяржавы і адкрыта
Ей гандляваў у розніцу і оптам.

І чорны крук не адляцеў далёка,
(А век у гругана гадоў пад трыста!),
Глядзіць, глядзіць сваім крывавым вокам,
Дзе ў зрэньці помста свеціцца агніста.

Хто праўду скажа, тым — праклён,
пагрозы.
Хай далей пад дуду былую скачуць!..

Калі памёр тыран, ліліся слёзы...
Чаму па мове, мой народ, не плачаш?

Чаму не скажаш: «Патрабую школы
Вярнуць, і ўсё, што з імі заняпала.
Каб годна, вольна ў гарадах і сёлах
Маё святое слова загучала?»

Чаму не хочаш з крыўдаю змагацца
І галаву ўгінаеш моўчкі ў плечы,
Калі зямлю — на ўсе вякі багацце —
Дачаснікі і трукцаў, і калечаў?

Блішчэ...
Над горадамі не разумееш і дагэтуль,
Што лавішся на простую нажыўку,
Калі табе з чыноўных кабінетаў
Даюць падпісваць зжоўклую фальшыўку?

Ты столькі вынес і пакут, і гора,
Што заслужыў навечна, назаўсёды
Мець лёс не нарыхтоўчае канторы,
А роўнага між роўнымі народа.

Сыноў, што з вераю жыццё вячалі,
Ці ж мала Беларусь узгадвала?
Стаяць, як знак ахоўны, за плячамі
Скарына, Каліноўскі і Купала.

Народ мой, слухай голас іх прарочы,
Ён не дарма трывожыць гаркатаю.
Прачніся, адкрывай шырока вочы,
Іх не аслепіць праўдаю крутою.

Калі ж і зараз ты не загукаеш,
А будзеш жыць пад страхам і прынукай,
Чарнобыль не такі яшчэ чакае
Тваю зямлю,

тваіх дзяцей
і ўнукаў...

12. Віна

Трава палягла, журба абіяла.
З народнай песні.

Жыццё пакутамі аплоціш,
Яму не трэба ні граша...
Як птушка, б'ецца ў клетцы плочі,
Баліць, шчыміць мая душа.

За ўсё павінна быць расплата,
З зямлі сваёй куды ўзляціш?
І мусіш, хоць невінаваты,
Чужых злачынстваў неслі крыж.

Я вінаваты, вінаваты,
Бо гвалт і здзек не змог спыніць.
Той кожны стрэл у Курапатах
Адчаем у грудзях звніць.

Я вінаваты, бо каленюць
Людскія сэрцы — сівер дзьме
Адтуль, дзе костачкі бялюць
На Салаўках і Калыме.

Я вінаваты, бо наўкола
Упадак духу так відаць,
Што продкі гнеўныя свой голас
З магілаў змушаны падаць:

«А тым, хто мову, род адрынуў,
Як подлы раб, сагнуўся ў крук,
Настаў свой меч паміж рабрынаў,
Цаляй туды, дзе сэрца стук».

Я вінаваты, бо атрутай
Засыпала маю зямлю,
А я, адданасцю прыкуты,
Яшчэ мацней яе люблю.

Я вінаваты, бо ў заторах
Сваіх грабежніцкіх уцех
Згубіў сябе, сабе ўжо вораг
Сам чалавек,
і быць ім — грэх.

Таму вяду з душой гаворку,
Гляджу ў нябёсы ўсё часцей,
Бо назірк палыновай зоркі
Змушае жыць свяцей, чысцей.

Душы, затурканай, знямелай,
Нялёгка загартоўваць дух,
Каб выйшці ў свет, вярнуцца ў цела,
І разарваць замкнёны круг.

Але яна смялее гонка,
Каб далеч волі адкрываць,
Як карабельная сасонка,
Што можа небу паківаць.

Багоў няма. Стварылі самі
Мы ўвесь наменклатурны штат,
Каб потым стаць прад іх вачамі
І выканаць любы загад.

Праз цемру рабства пакаленні
Прайшлі, каб кожны ўведаць змог,
Што толькі ўласнае сумленне —
І першы, і адзіны бог.

Так і жыю. Жыццё — віною.
Не час, а кроў мая цячэ.
І тое, што было са мною,
Усё паўторыцца яшчэ...
Паўторыцца яшчэ...
Яшчэ...

13. Палыновая зорка

Ой, палын мой, палыночак,
Палын — горкая трава,
Гарчэй цябе, палыночак,
Ва ўсім полі ды няма.

З народнай песні.

Пад ветрам сівая трава,
Як дым,
наплывае пад ногі...
Сівец мая галава.
Не можа пазбыцца трывогі.

Як волі,
паветра глыну,
Ды стане не светла, а горка.
Паўсюль даўкі пах палыну
І ў небе — распятая зорка.

Глядзіць Беларусь на мяне,
Чарнеюць кругі пад вачыма.
Народ можа верыць мане,
Зямлю падмануць немагчыма.

Нібы да грудзей немаўля,
Да родных пагоркаў тулюся.
Збалелая маці-зямля,
Я толькі табе павінося.

Не хочацца класціся ў дол,
Не маючы ў сэрцы надзеі,
Што ты саўладаш з бядой
І верай нашчадкаў надзеліш,

І змогуць яны гаварыць
Прыветліва моваю наскай:
«Дзень добры! Заходзьце, сябры,
У хату да нас. Калі ласка!»

...Маўчыць, нібы камень, зямля,
Палын невядомасцю свеціць...
Што будзе,
што будзе пасля? —
Не скажа ніхто ў гэтым свеце.

Ёсць праўда адна — праўдай жыць,
Няхай і суровай, і горкай...

У небе
над намі
стаіць,
Як зіч,
палыновая зорка.

Музыка

МІНОРНЫЯ НОТЫ СВЯТА, або Яшчэ раз пра «Мінскую вясну»

Звон. Самотны, жалобны. Стрыманы плячфлейтаў. Падманліва-ціхія «крокі» і глухія трывожныя перазовы аркестравых галасоў. Маланкавы, як стрэл, барабанны пошчак... Музыка Восьмай сімфоніі Ф. Пяталева скіроўвае ўвагу слухача да тых крываваў «мірных» гадоў, якія забралі безліч нявінных жыццяў. Свой твор кампазітар прысвяціў памяці ахвяр сталінскіх рэпрэсій.

У праграме сёлетняй «Мінскай вясны» твор гэты быў назначаны першым. І ўпершыню за сваю шасцігадовую гісторыю наш музычны фестываль пачаўся на такой трагічнай ноте...

Праз дзень у філармоніі адбылася прэм'ера кантаты У. Кандрусевіча «Аблачынка з Чарнобыля» на вершы Г. Бураўкіна і А. Разанава. Таксама трагічная і таксама новая для беларускай музыкі тэма, да ўсяго і ўвасобленая нязвычайным для жанру кантаты почыркам — почыркам аўтара, спрактыкаванага ў

тэатральнай і кінамузыцы. А тэма... Што тут гаварыць: напамінак пра яе прымушае задумацца, і тады хваравіта-кволая «аблачынка» быццам мяняе канфігурацыю і набывае ў сваёй свядомасці абрысы ядзернага гроба...

Вось такія былі творы сярод фестывальных прэм'ер. Я перакананая: чалавек з бездакорным слыхам і музычным густам, калі ён толькі не належаць да «пароды таў-стаскурых», не будзе ў гэтым выпадку разважаць пра форму развіцця музычнага матэрыялу. Больш многіх жывіў у гэтых творах шыраць аўтараў. І творы ўспрымаюцца як сэнныя — вольны, бадай, галоўнае.

Увогуле ж, многія мудрыя і вопытныя слухачы не спяшаюцца з ацэнкамі прэм'ер. Нават хаваюць ад старонніх вушэй свае першыя, самыя неспрэчныя, самыя свежыя ўражанні пра новыя творы. Што ж, можа, такая абачлівасць і слушная, асабліва калі нікому не вядомы твор выносіцца на суд публікі «сырым», іграецца амаль з

ліста або проста атрымае няўдалую інтэрпрэтацыю. Тады публіка паводзіць плячыма, крытыкі нацягваюць маскі дыпламатаў, самі аўтары нервуюцца, іхнія калегі цешацца ціхай радасцю, а выканаўцаў ахоплівае дрымуца абыякавасць.

Можа, таму, што безгрунтоўныя рэпетыцыі былі паказана новая, Шостака сімфонія Д. Смольскага, надзіва супярэчлівыя водгукі выказалі пра яе ўдзельнікі дыскусіі ў Саюзе кампазітараў. Можа, таму, што ў вельмі неспрыяльных (паводле звестак метэа-службы) дзень, ды яшчэ пры амаль пустой зале, праходзіў канцэрт шырмаўскай капэлы, не за гаварылі калегі пра новыя харавыя творы А. Мдзівані, А. Хадоскі. Можа, таму, што не быў цалкам падрыхтаваны да выканання аркестрава Канцэрт В. Кузняцова і гучала без аніякіх тлумачэнняў, нават без папярэдняй абвесткі вядучага, толькі сярэдня частка твора, партэр збятэжана перашэптаўся. Можа? Можа...

Аднак, нягледзячы на

Тэатр

Незавершаны сюжэт

Імгненні II Беларускага тэатральнага фестывалю
(З БЛАКНОТА КРЫТЫКА)

ПРАЗ ТРЫ ГАДЫ мы зноў сустрэліся. Акцёры, мастакі, чыноўнікі, крытыкі, рэжысёры, іншы тэатральны народ. За гэты час кагосьці напаткала ўдача, камусьці, наадварот, не пашчасціла. Ды ці ж мала адбылося за гэты час самага рознага — і радаснага, і прыкрага?

Але мне тут хочацца акцэнтаваць не зменлівасць, а менавіта пастаянства — «мы зноў сустрэліся». Я, вядома, не схільны перабольшваць ступень кансалідаванасці нашай тэатральнай грамадскасці і зусім без замілавання стаўлюся да некаторых нораваў. І ўсё ж...

«У мяне ўражанне, што, пачынаючы з пэўнага ўзросту, у людзей тут, ва ўсялякім разе ў тэатральным асяроддзі, знікае імпульс да прадаўжэння жыцця», — гэтае назіранне, зробленае Пітэрам Брукам пад час аднаго з візітаў у нашу краіну, насцярожвае. І, магчыма, фестываль, які мы гады ў рады вымучаем пры беднасці нашай, звышзадачай сваёй ярка і мае выгяўленне імпульсаў да таго, каб і заўтра — рабіць тэатр!

М АСТОК праз тры гады, паміж фестывальнымі 86-м і 89-м, перакінулі коласаўцы. Думаецца, згадваючы наш першы вопыт тэатраль-

ных аглядзін у Віцебску, усё ж больш правільна будзе арыентавацца не на «агульны ўзровень», а на «вечар». Спектакль Дударова — Мазынскага не даводзіў, як трэба ставіць нацыянальную драматургію і нават ці трэба яе ставіць увогуле. Спектакль не быў аргументам, ён... быў. Тры акцёры дэвалілі сабе раскошу іграць падрабязна, няспешна, працягла. Іх героі спраўлялі развітальны абрад і, разам з тым, былі заложнікамі жыцця на закінутым богам і людзьмі лапіку зямлі. А таму — чакалі. «Глядзі, нехта ідзе да нас...» Сёння мне здаецца, што ціхі той спектакль — крычаў.

Ніхто не прыйшоў... Але гэта ўжо іншы спектакль, паказаны сёлета на фестывалі, «І быў дзень» А. Дударова ў пастаноўцы В. Мазынскага. Тут не чакаюць — прагнуць, «вызсыкуць»: «Ты хто? — Чалавек. — Заходзь...» Гэта рэфрэн і нерв новай работы коласаўцаў.

Пасля прачытання п'есы мне падалося, што яна напісана разгубленым чалавекам. Нават у падавоеным загалюку (рапей для Дударова неўласцівым) — «І быў дзень (Заватка)» — няўпэўненасць. Але, як высветлілася, з супярэчліваці выкрасаецца энергія, прычым Мазынскі

— Ірына! Пачынаючы дзесяць гадоў назад перадачу для моладзі і спрабуючы ў яе рамках неякі аб'яднаць інтарэсы аматараў акадэмічнай і папулярнай музыкі, ці ўсведамляла ты, што рызыкуеш?

— «Моладзі пра музычнае мастацтва» задумвалася спачатку як перадача на аснове музыкі акадэмічнай. Але мы з рэдактарам Людмілай Мітаковіч разумелі, што пераважная большасць моладзі сарыентавана на музыку папулярную, таму давялося ісці на пэўны кампраміс. Спачатку ўключылі ў перадачу папулярную музыку выгледзіла даволі выпадкова, штучна, але я пайшла на гэта свядома, улічваючы псіхалогію ўспрымання. Марыла

дая пазіцыя нашых аўтараў. З іншага боку, на змену характару пошты падзейнічала і тое, што рок перастаў быць чымсьці забароненым. Гэта адразу зняло агрэсіўнасць пэўнай часткі моладзі. Мабыць, калі б зрабілі рок «легальным» раней, многія пытанні музычнага выхавання моладзі вырашаліся б значна лягчэй. Трэба даць магчымасць моладзі пачуць любую музыку, якая гуць у свеце, толькі—з абавязковым уласным каментарыем. Лічу: нельга баяцца прапанаваць нават найбольш смелыя эксперыменты, галоўнае не падаўляць слухачоў, а заклікаць да роздому.

ладзі, якія пакуль на даволі нізкім узроўні? Не разумею!

— Калі паспрабаваць у некалькіх словах сфармуляваць галоўны прынцып перадачы «Моладзі пра музычнае мастацтва», як ён будзе гучаць?

— Найбольш істотнае тое, што наша перадача не інфармацыйная. Яна адукацыйная. Цяпер эфір напоўнены музычна-інфармацыйнымі праграмамі, якія, думаецца, далёка не заўсёды выконваюць сваё прызначэнне. Мне здаецца, толькі інфармаваць сёння—недастаткова! Так што мы і далей свядома будзем арыентавацца на асветніцкую дзейнасць. На радзі, на тэлебачанні музыка, на жаль, часцей выкарыстоўва-

На хвалях эфіру

Масток да слухачоў

Папулярная перадача Беларускага радыё «Моладзі пра музычнае мастацтва» нядаўна адзначыла 10-годдзе з дня першага выхаду ў эфір. Рэдактар гэтай перадачы І. Мільто адказвае на пытанні нашага няштатнага карэспандэнта.

паступова прыйсці да таго, каб рабіць перадачу пра так званую сур'езную музыку, не забываючыся ў той жа час і пра лепшыя ўзоры рока. Пры гэтым хацелася больш пільную ажыягу надаваць знаёмству слухачоў з беларускай музыкай. Карацей кажучы, рабіць усё, каб моладзь атрымала па магчымасці поўную карціну развіцця музычнага мастацтва сучаснасці і мінулага.

Але калі я ўшчыльную сутыкнулася з праблемамі, якімі жыве моладзь, з не дужа (мякка кажучы!) прыхільным афіцыйным стаўленнем да рок-музыкі, з нейкай нават азлобленасцю моладзі ад ці не поўнай забароны таго, што яе цікавіла, — я зразумела, што проста абмінуць гэтыя праблемы нельга. Таму ў перадачы паступова аб'ёмы музыкі акадэмічнай і папулярнай ураўнаважыліся. І адразу аўтарам перадачы давялося вырашаць мноства пытанняў, якія датычыліся папулярнай музыкі, вестці гаворку пра тэксты песень, манеру выканання. Калі ж пайшла пошта, калі ўсталявалася зваротная сувязь са слухачамі, праблем, надзіва, паўстала яшчэ больш. Яны далі новы матэрыял для гутарак з радыёаўдыторыяй. Мы павялілі гаворку пра трывожна малую цікавасць моладзі да народнай музыкі, нацыянальнага музычнага мастацтва...

— Пэўна, у залежнасці ад пошты, рэдакцыя давялося рабіць у планах перадачы значныя карэктывы?

— Безумоўна. Акрамя пошты, мы мелі са слухачамі і непасрэдную сувязь, наладжвалі канферэнцыі, сустрэчы з аўтарамі перадачы. Калі ж усталявалася кола слухачоў, якія пісалі нам рэгулярна, мы пачалі запрашаць іх да ўдзелу ў перадачах. Сустрэкаючыся з імі, я і сама, дарэчы, адкрыла для сябе шмат цікавага. Вядома, далёка не ўсе праблемы мы здолелі вырашыць за гэтыя гады.

— Дарэчы, Ірына, ці змяніліся настроі аўдыторыі перадачы, а калі так, дык у які бок?

— Мне здаецца, што аўдыторыя змянілася вельмі істотна, і ў лепшы бок. Слухачы зрабіліся больш спакойныя ў выказваннях, менш агрэсіўныя.

— Магчыма, за кошт таго, што з цягам часу перадача набыла пэўны аўтарытэт дзякуючы данаўдній пазіцыі?

— Магчыма. Памятаю першыя лісты ад «металістаў» — страшная была пошта! Да пагрозу фізічнай расправы даходзіла! Цяпер тыя ж «металісты» пішуць зусім па-іншаму, хоць і спрачаюцца, але сцяна адчужанасці знікла. Хацелася б думаць, што гэтаму дапамагло перадача, яе рубрыкі «Урокі музычнага этыкету», «Дыялог музычнага этыкету», нарэшце, цвёр-

— Змяняючы «па ходу» сніраванасць перадачы, ты, безумоўна, вымушана была шукаць аўтараў, здольных павесці дыялог пра музыку папулярную. Ведаю, што на працягу многіх гадоў адным з найбольш актыўных аўтараў перадачы з'яўляецца Юрый Рашэтнікаў. Хто яшчэ працуе для тавай — дазволь не ўсё ж называць гэтак перадачы?

— З Юрыем мы аднадумцы, пэўныя разыходжанні ў нас былі мо толькі на самым пачатку, калі яшчэ не вельмі добра разумелі, якой павінна быць перадача. Але нашы музычныя густы супалі амаль адразу. Юрый жа не проста выдаваў патрэбную інфармацыю, але абавязкова даваў ёй ацэнку. Кола аўтараў паступова пашыралася, у перадачу прыйшлі Эдуард Дуброўскі, Уладзіслаў Касперчык, якім я давяраю цалкам і вельмі ўдзячная. Цікава, што ўсе яны — людзі з тэхнічнай адукацыяй, але асабіста надзвычай творчыя, куды больш творчыя, чым многія музыказнаўцы.

— І многія, згадзіся, рэдактары...

— Так... У перадачы вельмі важна не толькі выдаць інфармацыю, але і эмацыянальна зарадзіць слухачоў, знайсці цікавую форму падачы матэрыялаў. Усё гэта яны робяць.

Дарэчы, куды больш праблем узнікла там, дзе я гэтага зусім не чакала: з аўтарамі па пытаннях музыкі акадэмічнай. І па гэты час мне не ўдалося згуртаваць такое мабільнае і творчае кола аўтараў, якія рабілі б сюжэты пра сур'езную музыку. Тут становіцца проста катастрофічнае. Наша кансерваторыя не вучыць студэнтаў так, каб сарыентаваць іх на далейшае жыццё, практычную дзейнасць, не вучыць жыць патрэбамі музычнага асветніцтва. Уражанне такое, быццам большасць выпускнікоў пакідае кансерваторыю, не ведаючы, дзея чаго яны вучыліся. Быццам бы галоўная мэта навучання — гэта ўмець напісаць дыктант па сальфеджыю, вырашыць задачу па гармоніі ці зрабіць «структурны аналіз» музычнага твора. Так, дарэчы, вучылі і мяне, так, заўважаю, вучаць і цяпер. Я неяк звярнулася да студэнтаў другога курса, будуць музыказнаўцаў, з прапановай супрацоўніцтва, бо думала, што яны яшчэ не «акадэмізаваліся», што ў іх жыве патрэба выказацца. Здавалася, яны ўважліва паслухалі мяне, мае тлумачэнні... Год прайшоў. І віхто ў рэдакцыю не з'явіўся. У мяне узнікла адчуванне, што і маладыя, і нават вопытныя музыказнаўцы проста... не любяць музыку. Я не разумею: як можна быць спецыялістам і не мець жадання паўплываць на агульны культурны ўзровень, эстэтычнае выхаванне мо-

еще як сродак пэўнага «ажыўляжу», у той час як эстэтычнае выхаванне амаль у заняпадзе. Інфармацыя быць павінна, але і навучанне, фарміраванне эстэтычных густаў — таксама! Мне вельмі хвалюе нейкая эмацыянальная глухата нашай моладзі...

— Але, згадзіцеся, эмоцыі моладзі праўдліва часцей за ўсё знешне. І сапраўды, у многіх перадачах адчуваецца імяненне задаволенасці адно толькі знешняю, павярхоўную цікавасць да музыкі, а не ўнутраныя эмацыянальныя патрэбы.

— Згодная з табой. Людзі або не хочуць, або не здатныя задумацца над тым, што яны слухаюць. Таму адна з нашых задач — паспрабаваць абудзіць у іх цікавасць слухаць уважліва, патрэбу аналізаваць пачуццё.

— А ці можна перадача пахваліцца тым, што яна адкрыла слухачам новае імя?

— У свой час мы рабілі выпускі, прысвечаныя выхаванцам Беларускай кансерваторыі: кампазітарам Васілю Райчыку, Уладзіміру Кандрусевічу, Уладзіміру Солтану, піяністцы Ірыне Шумілінай, спявачцы Наталлі Рудневай. Усё гэта, думаю, імёны ўжо вядомыя. Так што, лічу, адкрыцці ў нашай перадачы былі.

— Чаго ж можна чакаць ад перадачы «Моладзі пра музычнае мастацтва» ў бліжэйшы дзесяць гадоў?

— Я, прабач, не загадваю на такі тэрмін. На год — калі ласка! Нашы планы якраз і скіраваныя ў адукацыйнае рэчышча. Мы будзем прадаўжаць цыклы «Падарожжа ў музычнае мінулае Беларусі», «Знаёмства з беларускай народнай песняй», «3 гісторыі рок-музыкі». Прыгадаўшы 50 — 60-ыя гады, цяпер пераходзім да 70-ых. Інфармацыя пра гэтую музыку шмат, але нам хочацца паразважаць, паспрачацца, высветліць тэндэнцыі, што, дарэчы, цікава і нам самім. Чацвёрты цыкл — «Музычны лікбез», які мы пачалі даўно. У гэтым цыкле будзем тлумачыць асновы музычнага мастацтва, элементы тэорыі музыкі, дапамагаць слухачам разумець тое, што яны слухаюць. У планах і адкрыццё цыкла пад умоўнай назвай «Час ісці ў музычны тэатр». Есць надзменная патрэба знаёміць слухачоў з нашымі лепшымі опернымі і балетнымі артыстамі. Нам ёсць што паказаць, мы маем у нашым тэатры сапраўдных зорак, нават сусветнай велічыні. І, вядома, пастаянна будзем сачыць за творчасцю маладых беларускіх кампазітараў і выканаўцаў — у самых розных музычных жанрах.

— Дзякуй, Ірына, за гутарку. Пажадаю перадачы «Моладзі пра музычнае мастацтва» доўгай маладосці і гэтага ж стабільнага выхаду ў эфір.

Гутарыў

Дзмітрый ПАДБЯРЭЗСКИ.

Опернае жыццё караля Стаха

6, 13 і 15 красавіка ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР прайшлі першыя прэм'ерныя спектаклі оперы «Дзікае паліванне караля Стаха». А 16 красавіка з нагоды гэтай падзеі ў тэатры быў арганізаваны «круглы стол», на якім прысутнічалі музыказнаўцы, крытыкі, кампазітары, журналісты, а таксама члены пастановачай групы спектакля, яго аўтары, салісты, артысты хору і мімансу.

Вядучая «круглага стала», доктар мастацтвазнаўства Г. Куляшова па традыцыі прадставіла першае слова гасцям тэатра — музыказнаўцам М. Галушцы з Ленінграда і В. Ліндэнбергу з Рыгі. М. Галушка, як і многія ў той вечар, адзначыла, што спектакль «Дзікае паліванне караля Стаха» — вялікая падзея ў культурным жыцці Беларусі. Яна вы-

ляў, у прыватнасці, гербаў, якія паслужылі элементам афармлення замкаў: гербы гэтыя існуюць здавён, дык ці ёсць сэнс іх выдумляць, нават дзеля сцэны?

Э. Гейдэбрэхт, у сваю чаргу, расказаў, як ён працаваў над афармленнем спектакля, як яшчэ з Я. Вашчаком, які не дажыў, на жаль, да прэм'еры, ездзіў у Нясвіж, спрабуючы адшукаць нешта, што дапамагло б знайсці выяўленчае вырашэнне спектакля.

На «тэхнічным» баку справы спыніліся выканаўца ролі Дубатоўка У. Экнадзіёсаў і артыст хору П. Тарасевіч. Саліст адзначыў, што ў час работы над спектаклем выявілася сапраўдная сатворчасць стваральнікаў: акцёры не адчувалі

Сцэна са спектакля «Дзікае паліванне караля Стаха».

Фота Ул. КРУКА.

казала меркаванне, што опера будзе карыстанца папулярнасцю не толькі ў беларускай рэспубліцы, а і за яе межамі; не выключана таксама, што тэатры іншых рэспублік зацікавіцца гэтым самабытным творам. Гасця з Ленінграда спынілася таксама на рабоце аркестра, салістаў і хору. Уроўень выканання апошняга, на яе думку, не ніжэйшы за ўзровень хору Вялікага тэатра СССР: настолькі свабодна ён рухаецца і чыста інтаніруе пасля танцаў...

Госці з Ленінграда і Рыгі выказалі і некаторыя крытычныя заўвагі. В. Ліндэнберг, напрыклад, гаварыла пра няўдачы, на яе думку, фінал оперы: ён выгледзіць вельмі непераканаўчым.

Малады музыказнаўца Э. Алейнікава адзначыла, што ў спектаклі ярка выявіўся новы падыход да оперы, дзе, як правіла, заўсёды выразна размяжоўваецца чорнае і белае — станоўчае і адмоўнае. У «Дзікім паліванні...» глядач убачыў іншае: тут няма сацыялагічных штамплаў.

Мастак М. Кулава перадусім выказаў удзячнасць стваральнікам спектакля: нарэшце оперная сцэна звярнулася да твора, які па праву ўнесены ў «залаты фонд» беларускай нацыянальнай культуры. Прамоўца ў цэлым высока ацаніў работу Э. Гейдэбрэхта, мастака спектакля, аднак адзначыў, што быў здзіўлены празмернай умоўнасцю, недакладнасцю некаторых выяўленчых дэта-

дыктату рэжысёра, а ігра была арганічным працягам іх уласнага бачання твора. П. Тарасевіч расказаў пра некаторыя цяжкасці, з якімі сутыкнуліся артысты хору. Напачатку былі сумненні ў тым, што задуманае атрымаецца, але дзякуючы зацікаўленасці і самаадданасці членаў пастановачай групы і аўтараў гэтыя сумненні, няўпэўненасць у поспеху паступова зніклі...

Рэжысёр В. Цюпа расказаў аб тым, як ён убачыў і ўспрыняў аповесць Караткевіча, якую задуму, ідэю хацеў правесці праз сцэнічнае яе ўвасабленне. Рэжысёр убачыў у творы тэму, якая хвалюе цяпер многіх: адказнасць кожнага з нас за знішчэнне прыроды, культуры, душы чалавечай, за тое, што дапускаем гэтае знішчэнне.

У «круглым stole» ўзялі ўдзел таксама доктар мастацтвазнаўства А. Ладзігіна, кампазітар П. Альхімовіч, музыказнаўца І. Глушакоў і А. Саламаха і іншыя. У іх выступленнях прасочвалася думка, што, мяркуючы па трох першых прэм'ерных спектаклях, і артысты, і пастаноўшчыкі працягваюць творчы пошук, з кожным разам дасягаючы ўсё больш дасканалых выкананняў. Выступаючыя пажадалі новай оперы доўгага і паспяховага жыцця на сцэне і выказалі спадзяванні, што такія карысныя, плённыя сустрэчы «за круглым stole» стануць для твораў і крытыкаў опернага мастацтва традыцыйнымі.

НАШ КАР.

Рабочы расклад свята

Тыдзень выяўленчага мастацтва ў Мінску

З 9 па 16 красавіка ў сталіцы рэспублікі праходзіў Усеаюзны Тыдзень выяўленчага мастацтва. Разам са святочнымі мерапрыемствамі — выстаўкамі, сустрэчамі мастакоў з гледачамі, наведаннем гасціняў свята майстэрняў сваіх мінскіх калег, музеяў, тэатральна-мастацкага інстытута, мастацкіх школ — Тыдзень меў і рабочы расклад. 11 — 12 красавіка ў клубе імя Ф. Дзяржынскага і ў Палацы мастацтваў праходзіла пашыранае пасяджэнне прэзідыума Акадэміі мастацтваў СССР і Навукова-метадычнага савета па эстэтычным выхаванні і мастацкай адукацыі. На ім абмяркоўваліся задачы вышэйшай мастацкай школы на сучасным этапе.

У грунтоўнай прамове прэзідэнта Акадэміі мастацтваў СССР Б. С. Угарова адзначалася, што жабрацкі матэрыяльны стан нашай вышэйшай ды і сярэдняй мастацкай школы не дазваляе належным чынам скарыстаць духоўны патэнцыял рэалістычнага мастацтва. (Дарэчы, многія з выступаючых на пасяджэнні звярталіся да прэзідэнта Акадэміі з аднадушнымі просьбамі: дапамагчы таму ці іншаму мастацкаму інстытуту (вучылішчу) знайсці людскае памяшканне, забяспечыць неабходнымі для вучэбнага працэсу гіпсавымі злёпкамі, дыяпазітывамі і гэтак далей.) Другая, не менш важная праблема — недасканаласць вучэбных праграм. Студэнты не маюць магчымасці атрымаць цэльнае ўяўленне аб сусветным культурным працэсе. Мы дагэтуль недацэнваем эмацыянальнае развіццё нашых студэнтаў, падкрэсліў дакладчык. Сёння, калі намі абвешчаны прыярытэт агульначалавечых каштоўнасцей, нам няёмка глядзець на заходнія мастацтва праз замочную шчыліну, неабходны творчыя кантакты.

У такіх кантактах, дарэчы, як адзначалася ў многіх выступленнях, зацікаўлены і мастакі Захаду. Справа ў тым, што за пасляваенны час у многіх краінах у заняпадзе аказалася школа, прафесійнае майстэрства ў яго традыцыйным разуменні. У нашай краіне праблема іншая, але што датычыць школы майстэрства — тут сувязь часоў парушана не была. Сёння, напрыклад, у Злучаных Штатах мастацтва зноў вяртаецца да рэалістычных асноў. На гэтай глебе мог бы быць плённы дыялог савецкага і заходняга мастацтва. Але нізкі ўзровень нашай матэрыяльнай базы робіць такі кантакт вельмі праблематычным. Патэнцыял рэалізму — гэта спадчына Пятрова-Водкіна, Сар'яна, Матвеева, Кузняцова. Ніводны з гэтых мастакоў не мог бы дасягнуць творчых вышынь без школы майстэрства. Між тым сёння існаванне школы, на якой традыцыйна трымалася рускае мастацтва, пад пагрозай. Паступовы пераход мастацтва на камерцыйную аснову, стаўка творчай моладзі на хуткі поспех, арыентацыя на кан'юнктуру рынка, у тым ліку і замежнага, стварае праблемы, да якіх сёння вышэйшая мастацкая школа не падрыхтавана.

Прадстаўнікі тэатральна-мастацкіх інстытутаў краіны (наш тэатральна-мастацкі не адзіны) гаварылі пра неабходнасць скасавання ў інтарэсах агульнай справы гэтых механічных спалучэнняў. Востра стаіць пытанне навуковых кадраў вышэйшай мастацкай школы. Таленавітая моладзь часта не зацікаўлена ісці выкладаць у ВНУ. Та-

кім чынам, без прытоку свежых сіл мастацкая школа можа згрубіць сувязь з жыццём. Ужо сёння «акадэмічнае» ў нейкім сэнсе стала сінонімам «кансерватыўнага».

На пасяджэнні быў разгледжаны і прыняты да дадэйшай распрацоўкі праект «Палажэння аб мастацкай ВНУ». Яно накіравана на паліпшэнне матэрыяльнага стану мастацкай адукацыі ў краіне, на ўмацаванне выкладчыцкага складу ВНУ, на ўдасканаленне вучэбнага працэсу. У будучым на гэтай аснове будзе створаны прыкладны статут мастацкіх ВНУ.

Пасля нашых гасці знаёміліся з Мінскам і Беларуссю. Яны наведалі тэатральна-мастацкі інстытут (варта адзначыць высокую ацэнку, якую даў Б. Угараву ўзроўню прафесійнага навучання ў БДТМІ), Рэспубліканскую школу-інтэрнат па музыцы і выяўленчым мастацтве, мінскую сярэднюю школу № 26 з мастацкім ухілам, Дзяржаўны мастацкі музей і Музей старажытна-беларускай культуры АН БССР, былі ў Заслаўі, Вязынцы, Раўбічах, Міры, Стоўбцах, Нясвіжы, а таксама ў Хатыні і на Кургане Славы.

Падводзячы вынікі Тыдня ў інтэрв'ю «Звяздзе», Б. Угарав гаварыў аб неабходнасці несці мастацтва ў народ, адзначаў самастойнасць Беларусі ў культурнай палітыцы, тое, што беларусы не чакаюць загаду «зверху», а шукаюць шляхі вырашэння сваіх праблем. Ягона ацэнка сучаснага стану беларускага мастацтва была даволі асцярожнай: «Пакуль што можна гаварыць толькі пра працэс, а не пра вынікі».

У апошні дзень Тыдня выяўленчага мастацтва, 16 красавіка, у купалаўскім парку прайшла «Выстаўка аднаго дня», дзе свае жывапісныя творы, узоры дэкаратыўнага мастацтва, шматлікія сувенірныя вырабы выставілі прафесіяналы і аматары. Увогуле асартымент мала адрозніваўся ад таго, што яшчэ нядаўна (да выдання Указа Вярхоўнага Савета БССР) прадавалася ва ўсіх падземных пераходах, а ў добра надвор'е ў парку Горкага, на набярэжнай — хоць сустракаліся і высокамастацкія рэчы.

10 красавіка ў Палацы мастацтваў адкрылася XXII Усеаюзная выстаўка дыпламных работ студэнтаў мастацкіх ВНУ, выпускнікоў апошніх пяці гадоў. У экспазіцыі выстаўкі адбілася ўсё тое, чым жыве маладое мастацтва краіны — яго надзеі і трывогі.

Зразумела, што лічыць дыпломную работу цалкам самастойным творам маладога мастака нельга. Хоць гэтая работа творчая ў большай ступені, чым курсавое заданне, усё роўна яна перш-наперш падпарадкавана вучэбным канонам. Ад выпускніка патрабуюць прадэманстраваць не столькі тое, які ён творца, колькі ягоную прафесійную вывучку. Але ж сапраўдны прафесіянал не можа не быць творцам. Таму дыпломная работа нярэдка становіцца падзеяй не толькі ў жыцці маладога мастака, але і ў культурным жыцці рэспублікі, краіны.

Так, у анталогію беларускага жывапісу ўвайшла дыпломная карціна М. Савіцкага «Песня». Дыпломная скульптура С. Гарбуновой «Сымон Будны» стала помнікам вялікаму асветніку ў Нясвіжы. Без дыпломнай рабо-

ты У. Савіча — ілюстрацыі да «Пінскай шляхты» — будзе няпоўным уяўленне аб беларускай графіцы 70-х гадоў.

Усеаюзная выстаўка нездарма праводзіцца ў Мінску. Гэта сведчанне аўтарытэту беларускай мастацкай школы, прызнанне нашых здабыткаў у галіне рэалістычнага мастацтва. Не губляючы самакрытычнага погляду на культурны працэс у рэспубліцы, усё ж такі варта адзначыць і нашы здабыткі. А яны ёсць. Вялікі поспех за межамі рэспублікі маюць творы В. Цвіркі, Г. Вашчанкі, М. Савіцкага, А. Кішчанкі, Л. Шчэмялёва. Удзел нашых графікаў у якасці гасцей у прыбалтыйскіх рэгіянальных выстаўках дае падставы для меркаванняў аб больш шчыльным творчым супрацоўніцтве (на роўных!) з Прыбалтыкай. На Беларусі нарадзіўся савецкі манументальны габелен. Здаецца, што ад ідэалагічных стэрэатыпаў і натуралізму пачынае адыходзіць беларуская скульптура.

Мяркуючы па экспазіцыі выстаўкі дыпламных работ, наш тэатральна-мастацкі ўваходзіць у лік лепшых мастацкіх ВНУ краіны. Я маю на ўвазе ўзровень прафесійнай падрыхтоўкі і тыя самабытныя рысы беларускай мастацкай школы, якія адразу праяўляюцца, калі Беларусь прымае ўдзел ва ўсеаюзнай імпрэзе. Відаць, каб лепш зразумець саміх сябе, варта часцей ездзіць у гасці (і не толькі ў братнія рэспублікі) і часцей запрашаць да сябе гасцей (і не толькі з братніх рэспублік і з сацыялістычных краін).

Сёння ва ўсёй краіне, ва ўсіх рэспубліках абвастрылася цікавасць да нацыянальнай гісторыі. Гэта відаць і па дыпламных работах. Але ж у розных рэспубліках акцэнтуюць увагу на розных аспектах гісторыі. У расійскіх ВНУ, напрыклад, асабліва ўвага — ваеннаму аспекту. Паход Ігара Кулікова поле, бітва на Чудскім возеры, Паўночная вайна — бітвы і войны як этапы станаўлення дзяржавы. У нашых прыбалтыйскіх суседзяў малады мастакі звяртаюцца болей да, скажам так, культурнай гісторыі. Такі падыход, відаць, тлумачыцца тым, што літоўцы, латышы, эстонцы доўгі час знаходзіліся пад палітычным уплывам сваіх больш моцных суседзяў — славян і немцаў. У гэтых умовах гераізм народа праяўляўся не так на ратным полі, як у вернасці сваёй зямлі, мове, звычаям.

У беларускай гісторыі ёсць і тое і другое. Быў у нас і «вялікадзяржаўны» перыяд, і быў час барацьбы за самое права беларусаў «людзьмі звацца». Апошні, па шэрагу прычын, больш памяты. Таму і гісторыю мы асэнсоўваем болей праз вобразы вялікіх асветнікаў, барацьбітоў на ніве культуры.

Творы, прадстаўленыя на выстаўцы, абмяркоўваліся ўдзельнікамі пашыранага пасяджэння Акадэміі мастацтваў і Навукова-метадычнага савета па эстэтычным выхаванні і мастацкай адукацыі. Пра кожны від мастацтва ішла асобная гаворка. Але ж было адзначана, што, па сутнасці, у архітэктуры, у станковых відах мастацтва, у манументальным і тэатральна-дэкаратыўным жывапісе, у дызайне — праблемы агульныя. А вынікаюць яны з рэшткавага прынцыпу фінансавання культуры ўвогуле і мастацкай адукацыі ў прыватнасці.

П. ВАСІЛЕУСкі,
наш кар.

ПА ЧЫСТА белым свежым снезе ішлі ў той дзень людзі на рэпетыцыю, як на новай паперыне — адзін радок слядоў, другі, трэці — пісалася далей гісторыя хору вёскі Валосавічы. Ад школы, ад сельвыканкома, ад бальніцы — па некалькі чалавек, адчэпнага, і чатыры механізатары. Збіраліся, прабачце, некалькі па-людску, удзень, бо вечарам, як мне шчыра растлумачылі і сакратар парткома саўгаса «Валосавічы» Аліна Віктаравна Скарупа, і работнікі клуба, ніхто не прыйдзе. Мусілі завалаць на рэпетыцыю ў рабочы час, маўляў, якая яму катораму розніца,

дзе, абы людзі перайшлі. Адзін мой знаёмы, стары васковы чалавек, дзядзька Мікалайка (невялічкі, выпрацаваны ўшчэнт, шчыры, яго яшчэ тут буду ўспамінаць), убачыўшы паркет у гарадской кватэры, сказаў: «Панаравілася мне падлога, гэта ж столькі можна фарбы эканоміць!»

— Бывала, суседка хлеб спячэ і нясе табе пакаштаваць, «ці ўдаўся?» — пытаецца. На свежыню, памятаю, звалі: на кусок, ты ж яшчэ не калоў, а калі і калоў, то сваё ўжо заасолена, не такі смак. Адзін аднаму гадзілі, усім, чым адбывалі пазыку: ён мне клямку ці сякач, я яму воз дроў, адно за адно заходзіла — і ўжо быц-

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

Валосавіцкія пегенды

усё роўна ж трэба было б адбываць сваё на рабоце. Ішлі людзі пад прымусам, некаторым рабочай дысцыпліны — тут ужо не да веселасці, не да спеваў. Ды і дамоў рупіць. Хутка навоціцца калматы са снегам вечар, можна ўключыць тэлевізар. І хай сабе будзе ў клубе кіно ці «прывазны» з Лепеля канцэрт, дык жа ў клуб цягнуцца... а дома — якое кіно ёсць, такое і добра, і артысты з Масквы па тэлевізары цікавейшыя за лепельскіх. Гарыць тэлевізар да той пары, пакуль не выгарыць, як у печы ўсё роўна.

Не любяць цяпер па вёсках, за рэдкім выключэннем, збірацца, «праўда, некалькі раней веселей было, а чаму?» — дзівяцца з сябе валосавіцкія людзі. «Цяжэй стала працаваць», — жалюцца культурныя работнікі. Што за прычына? Недаўна яна недалёка закапана, можа, толькі пылок сгнаць трэба, як кажа Генадзь Ігнавіч Астроўскі (гэта пад яго кіраўніцтвам хор меў вялікую славу, дарэчы, пра валосавіцкую самадзейнасць у станючым плане згадвалася ў 1964 годзе ў матэрыялах сесіі Вярхоўнага Савета СССР). Вось мы разам, з кім сустракаліся, і шукалі тую прычыну, тут шукалі, на месцы, у вялікай, прыгожай, даволі нябеднай вёсцы, дзе, як і ўсюды, быў увесь час на нагах стоячы, жыўчы старыя, але дзе хапае і моладзі; дзе ў саўгаснай сталюцы гэтак па-свойску будуць вас угаворваць узяць яшчэ адну катлеціну, раз чалавек у дарозе.

Чаго раней ішлі ў клуб? Адзін на аднаго паглядзець, падзівіцца, паслухаць, пагаварыць, пацешыцца: а хто ж там з нашых? а ці спрытна выгледзе? хто з кім карагодзіцца? ці хораша сябе трымае? Не было клуба, збіраліся ў каго ў хаце, хадзілі на сяло, пацяпле — роём ляпіліся на лаўках каля хаты, то ў гэтым канцы гул, то ў тым, хоць ты вадой пырскай, каб хаця пад раніцу разышліся. Дарагія былі адзін аднаму людзі, радней лічылася нават тая суседка, што з адной сялібы браная. Шукалі блізкасці, роднасці, бо адзін, як калок, па-людску не пражывеш.

— Раней, прыйду з работы, — успамінае Надзя Бадзій, мастакі кіраўнік клуба, яна тут працуе каля дваццаці год, — у свякроўкі поўна хата, а цяпер толькі калі па патрэбе хто зойдзе.

«Хто цяперака ў хату пусціць?» — запярэчыць мне кожны, маўляў, падлога ж пафарбаваная, адразу пазнатак бу-

цам і дружба паміж намі. Мяркуюць, бывала, да каго ў вёсцы пайсці грошы на касцю, пазычыць... Трэба папытацца ў суседа пра тое, як жа яго сын вучыцца... Колькі грошай яму пасылае. Разам радзіліся. А ці піша? Усё цікава! Цяпер сваім дваром і сваім розумам абыходзімся. І праўда, запалкі сышлі — у магазін, соль — таксама ў магазін, і сякач той усяго 40 капеек... Разлучыліся мы, атрымліваецца. Раней хоць лані не было, дык хадзіў да суседа, а цяпер і ланя свая... — як не бядуе Астроўскі, што няма прычыны ісці да суседа, а карціць убачыцца.

— Адзін аднаму былі мілейшыя. Адзін аднаго болей шкадавалі, бо бедныя былі, згараваныя, а цяпер быццам і няма за што шкадаваць, — усё ёсць, усё багатыя, няма чаго і жаліцца. І ў сям'і цясней жылі, бо накарміць, адзець, абуць трэба было з астаўняга, выбачаючы: каму пільней боі, каму тлусцейшы блін, хто цяжэй робіць... Цяперака сын наездан запытаецца ў каторага бацькі: як, стары, жывеш? Анічога, той адкажа, пенсію ж палучаю... Лепей сталі жыць, а веселасці меней, — зазначае Вячаслаў Міхайлавіч Красоўскі, інжынер па тэхніцы бяспекі, і раптам смеяцца. — Дзякуй богу, што водаправод во сапсаваўся, то хоць каля студні спаткаемся з суседзямі...

Як гушчалкі, ляцелі ўспаміны ў мінулае — і вярталіся ў наш час, у наш дом, у якім мы ўсе доўга стараліся, каб жа хоць наесіся, абудца, адзецца, тады і запяюць людзі. А павінен быў нехта, тая ж Надзя Бадзій (і не яна адна), заўважыўшы, што апусцела хата ў свякроўкі,

З НАРОДНЫХ КРЫНІЦ

Глыбоцкія вячоркі

Нядаўна давялося пазнаёміцца з цікавым фальклорным калектывам. Нарадзіўся ён у вёсцы Запруддзе Глыбоцкага раёна і воль ужо тры гады чаруе гледача майстэрскім выкананнем народных песень.

— У фальклорны калектыв увайшло 10 чалавек, — раскажывае дырэктар Дома культуры вёскі Запруддзе М. Селязень. — Большасць з іх — нашы паваняныя жанчыны, галасістыя выканаўцы народных песень. Амаль усе яны — пенсійнага ўзросту, але не расстануцца са сваім захопленнем. Праўда, ёсць срод іх і маладзейшыя — работніца дзіцячага садзіка, бібліятэкар, настаўніца. Мастацкім

спыніць тья гушкаркі «весела — нявесела» ды пайсці да вяскоўцаў, папытацца, як жывуць? што болей рупіць? што цешыць?.. Чаму чалавек быў людзям лепшы, калі ў благім доме жыў, а ў новым перабраўся — адна зайздрасць? Даўно трэба было зламаць высокія платы адчужанасці, каб за імі не заходзілася душа: «Во неяк жа сусед сумеў «Жыгулі» купіць, а ў мяне толькі «Запарожа». А палучка, здаецца, адполькавая, трэба і мне грошы сціскаць, спарней жыць...» І будзе потым рабіць дзеля грошай, пакуль немажыцца, з нянавісцю пазіраючы на таго суседа з «Жыгулі», быццам гэта ён, злоснік, піхнуў яго ў каршэнь, прымуся жыць на выперадкі. «Я ж нічога за ўсю жыццё сабе ў магазіне не купіў, усё ва ўцанённым! Во гэты касцюм у магазіне варты дваццаць шэсць рублёў, а ва ўцанённым — трынаццаць і шэсцьдзесят пяць капеек. Дык жа я ў ім і на вяселле, і на работу няшкода, бо дзешовы», — казаў мой шчыра, як дзіця, Мікалайка, збіраючы дачы грошы, яна жыве з сям'ёй у горадзе. — Як хачу, каб машыну купіла! У горадзе, што ў каго ёсць, — не відаць, а ў нас жа — дзве хаты, сям'я, прыехалі б да мяне, машыну б на дварышчы паставілі б. Во!»

Набыўшы машыну, чалавеку быццам ужо нічога і не жадаецца, пачынае тупець вастрыць, як казаў Красоўскі, чалавеку сумна робіцца — няма мэты. Як спіхнуць яго з гэтага «вяр», каб закратаўся, павесіцца, смак адчуў не толькі ў ежы, бо яна яму ўжо таксама не пахне — кожны дзень смачна есць, не посціцца нават перад калядамі. Адмяніліся ўмовы жыцця, а культуротнікі ўсё адно і тое: мастацкая самадзейнасць і мастацкая самадзейнасць. Хіба ў культуры на вёсцы адны турботы, як даць канцэрт? Ніхто не лануў за руку шчырага Мікалайку, які за ўсё сваё жыццё не знасіў добрай адзежыны дзеля машыны, ніхто не паказаў яму, як, на што, куды трэба расходваць яго дарагі рубель, каб потым спявала душа. Вось аб чым трэба было гаварыць у клубе, каб аб'яднаць людзей, даўшы ім інакшы кірунак, інакшую мэту. Не раз чула, як іншы чалавек, хрысцічыся, казаў у адчаі: «На цяперашніх людзей вайна трэба». Як жа яму цяжка, як невыносна вясковая аднанасць суседзяў, калі на гэтай спыяленай зямлі праз якія сорок тры гады спакою ён гатоў ужо згубіць усё набытае, усё спаліць агнём, абы вярнуць людскае і сабе і суседу, тое, чым спрадвеку ганарылася вёска. Ніхто не ўзяўся растлумачыць яму, што не толькі вайной можна ачысціць душу, а дзень у дзень трэба над ёй, душой, працаваць, каб яна лепшала, хараццэла.

Культуротнікі і нават знакамёты публіцысты часта наракаюць на тое, маўляў, што цяпер вясковы чалавек прывык на гатовы: націснуў кнопку — музыка! Пстрыкнуў у другім месцы — кіно! Астроўскі хацеў быў вёсці ў мясцовай школе гурток баяністаў, вучні адмовіліся, маўляў, не можна на

баяне іграць. А на чым бы хадзіла, запятаўся? На транзістары, адказалі, рагочучы, але казалі-такі праўду. Мой пляменнік, малады чалавек, прыхаўшы ў госці, уключаў тэлевізар у 6.30 раніцы і зноў залазіў пад коўдру: я, казаў, заўсёды дома так, пакуль уставаць на работу. А гэты ж самы ціхі спавядальны час на зямлі, калі пяюць адны птушкі, калі сам чалавек найлепшы бывае. Як шкодна для душы ўпускаць такую чыстую самасузіральную пару!

Абы на гатовае... Але ж сама методка культуротнікаў спрыяла гэтаму, з першага дня яна была скіравана на тое, каб падзяліць пёчы народ на мастацкую самадзейнасць і глядачоў. «Але спяваць і танцаваць па графіку, ды яшчэ на сцэне, хочацца далёка не кожнаму. Усенароднае гуляне знікла. Бюракрат і тут руку прылажыў», — справядліва лічыць пісьменнік Васіль Бялоў. Так, сапраўды, на сцэне лягчэй пералічыць удзельнікаў вяселосці, а потым даць у раён справаздачу. І вось вынікі. Цяпер калі хто і запяе ў Валосавічах на вуліцы, то назаўтра ўжо ўсе гавораць: ён, пэўна, быў п'яны. Песня ў вёсцы ўжо ўспрымаецца толькі са сцэны. І нават саманасам у хаце іншая жанчына, калі і захопачца, пабаіцца падаць голас: каб хаця на бяду не выйшла. Дзіву даецца, як гэта магла перакінуцца на чалавека даўнейшая варажба: маўляў, як курыца запяе, то ўжо чакай бяды на хату. Рэдка калі спявала курыца, невыносна было слухаць, гаспадар нёс яе галаву на калодку... За рэдкім часам песня наўме і ў жанчыны. Не пяюць у сям'і, не стала каму вучыць песням дзяцей, і яны ўжо толькі на гатовае — на транзістары іграць.

«Вышыўкі ў нас не ў модзе», —казала мне Аліна Віктараўна. І тут, бачу, упусцілі сваё культуротнікі. Хай сабе, няма калі жанчыне прасці, ткаць, ды і навошта, калі ў краме можна ўсё набыць, так гавораць зараз па вёсках. Але ж трэба было б вылучыць самых здольных да гэтага занятку маладзіц, каб іх работа была не на пацэбу, а дзеля прыгажосці, дзеля душы, як і тая ж песня. «Што ў вас, можа, ёсць?» —пытаюцца, ходзячы па хатах, як валачобнікі, культуротнікі, калі, праўду кажучы, падапрэ арганізаваць выставу. І дастаюць бабুলі з глыбокіх куфраў свае вышыўанкі, успаміны маладосці. Сабіраюць да свята старых жанчын, пакупляюць ім капы, рунікі ў падарунак за даўнейшыя песні. І зноў зачыняецца куфар да наступнага разу, скрыпіць вечкам. Пытаюся ў Вячаслава Міхайлавіча (а калісьці ў хору ён быў галоўны спявак, гэты пра яго казалі: калі Красоўскі не паспявае, то і ёсці не хоча), ці ёсць яшчэ ў яго голас? — Нават не ведаю, даўно не пеў... Праўда, як адыходзіў на пенсію, канторскім жанчынам заспяваў на развітанне.

Красоўскі надзіва прыемны чалавек, высокі, прыгожы, твар рухавы, жывы, гады не сціснулі. Сын, як тады гаварылася, «ворага народа», гадавала маці адна васьмёра дзяцей,

ён апошні, самы маленькі, галоднымі вачыма зайздросціў тым дзецям, хто рос у дзіцічым доме, — сябры адтуль прыносілі яму ў кішэні кавалак хлеба.

— Гора такое, як успомню: адзін брат загінуў у партызанах, другі забіты ў камісарах, сястра цяжка хварэе, а выйдзеш у поле — заліваецца, спяваючы.

Мае сёстры з Пастаўшчыны расказвалі пра тое ж самае: пра песню, якая нараджаецца ў працы. «Зжалі мы жыта, так збіліся, так скачаліся, у роце ўсё запяклося, а прыйшлі ў дварышча да брыгадзіра Ігнася, каб наказаць, што зрабілі ўжо,—ды я-як запяём! Ігнась пачуў, выйшаў і... заплакаў. Жарт, так задарма, кажа, робіць і пяюць...» А ўвечары, управіўшыся, прыйдуць яны на вечарыны. «Дайце мужчынам з бабамі пагуляць!» — папросіць нехта ў маладых, зробіць заказ музыканту Колю кавалёваму. І той будзе давідна іграць, каму чаго жадаецца, толькі каб Ксёня Алёшкіна, дзеўка ягоная, каля яго сядзела, каб яе, божа барані, ніхто не зачпіў, да танцаў не браў. «Летам спяваць няма калі — работы шмат», — сказала б на тое Надзя Бадзьян. Так, яна лічыць, што даяркам няма калі вяселіцца круглы год. Але ж праца на зямлі спрадвеку адухаўляла чалавека, пакуль не пачалася, па-руску кажучы, «раскрэстьяніванне», пакуль не з'явілася форма падзёншчыні — абы адбыць. Сяўба, Касьба, Жніво, Малацьба — называю колішнія святы, не царкоўныя, але калі душа ўздымалася таксама высока, як і ў малітве, — «выйдзеш у поле — заліваецца...»

— Нешта мы цяпер усё некуды спяшаемся, усюды гаварыцца. Вясной каня няма — нервуецца чалавек, кілічца, што ўсё не ў пару робіцца... А то, бывае, косіш, рупішся, а сусед даўно скасіў і глядзіць, што надравася, а не паможа... Тут ужо не да песень... Наш саўгас, можна сказаць, улежачы жыў, толькі зараз пры новым дырэктары стаў падмацацца... — напераблы ўспаміналася, гаварылася — памагалі мне валосавіцкія людзі шукаць прычыну невясёлага жыцця.

Шукалі зацікаўлена, шчыра, кожнаму надакучыла гэтая безгаласіца. З хаты — у хату, з канца ў канец, але куды б мы з Надзямі ні заходзілі, абы тэлефон быў, званіў і званіў услед старшынны Валосавіцкага сельвыканкома Аляксандр Ягоравіч Кляшторны, патрабавальна напамінаў мастацкаму кіраўніку, што трэба хутчэй, завідна, раздаць па вёсках талоны на гарэлку. Жыццё, якое яно ёсць, без падмаляўкі, даганяла, ішло побач, быццам і перакрэслівала спадзяванні на нешта іншае, ашаламляла сваёй жорсткай праўдай, якой тут ніхто не цураўся. І ўжо з Наташай Казырай, маладой загадчыцай клуба, мы дзівімся на карціны Генадзя Ігнатавіча Астроўскага, ніхто ён не падказаў, што ён добры мастак. Такі нацюрморт, як у яго на кухні, мог бы аздобіць, узвесляць рабочую сталовую,

і цяплейшымі б выдавалі пустыя сцены, калі б свяціліся на іх знасмья фарбы, любоўна сабраныя таленавітым чалавекам на гэтай зямлі. Стаяў на лаўцы ў Генадзя Ігнатавіча закрыты ад пылу баян. А сам ён падбіраў словы, шукаў іх каля сябе, у наваколлі, клаў адзін каля аднаго, і цэлы дзень цешыўся з радка, які здаваўся ў вершы надта ўдалым. Зараз Астроўскі — інвалід працы, нідзе не робіць. Чаму, можна сказаць, ветэрану вясковай культуры не дазволіць кіраўніцтва хорам, чаму не даць вёсці які-небудзь гурток, не папросіць разумнага, таленавітага чалавека, каб дапамог «стрэсці гэты пылок»? Хай выбачаюць мне некаторыя мае субсэднікі, але тое, як гатоўна, без снагады і шкадавання яны дакладалі, што ён іншы раз залішне выпівае, — гучала як апраўданне для тых, хто мае работу, хоць і намнога меней здольны да яе. Парукай Генадзю Ігнатавічу павага, надзея на самае добрае ў ім, чыстага, багатай душы, рэдкай прыгажосці чалавека — бібліятэкара клуба Веры Бародзіч, яна чытала мне свае вершы, а на адвароце кожнага ліста было намалявана дзіцячай рукой яе дачкі сонечнае кола... Парукай давер Соні, ціхай існай жанчыны, якая прыйшла дапамагаць жыць і сама спадзяецца на яго дапамогу. Парукай яму даўня дружба Красоўскага і ці толькі, спадзяюся, аднаго яго. Парукай наша міласэрнасць да чалавечага лёсу. Яму б работу ў рукі...

Можна знайсці яшчэ тья крыніцы, якія не зацягнуліся раскай, знайсці тых людзей, у якіх не зблосцілася душа, хоць многае, аб чым мы тут размавалі з валосавіцкімі людзьмі, таму спрыяла. Не на тэлевізійны агеньчык, вядома, трэба было б зайсці (і не раз) культуротнікам да Пятра Сцяпанавіча Аношкі. Ён ужо на пенсіі, але яшчэ водзіць саўгасную пажарную машыну, былы фронтавік — звычайны цяжкі лёс земляроба і воіна. Але гэты ён так доўга і не адзін выбірае сабе ў краме новы касцюм: «Сіні? Не. Сіні колер сцюдзёны. Руды? Ага, руды цяплейшы...» Бо сядзець яму заўсёды за сталом на покуці, весела, дасціпна вёсці бяседу. Рэдкае майстэрства сагрэць госьця словам, павагай, знакам, адзвядзецца ў яго хаце той далёкі гул мілых вясчорак, якія мы зараз імгнем па тэлебачанні.

...Біліся, біліся ў дварышчы Мікалая Саланенкі лясныя звяры, потым, памірыўшыся, паскідалі свае рогі каля парога, як непатрэбную зброю, і пайшлі ў лес. Вісяць тья рогі на сценах у хаце, на мацейшых, тугіх — вёдры з вадой, кубкі, адзежа, больш далікатныя — так, дзеля прыгажосці, а самыя харошыя — цешчы падараваў... Прыблізна так пачыналася б легенда аб майстры па дрэве Мікалаю, які шукае ў лесе карчы, карані, сукі, падобныя на звярныя рогі. У гэтай хаце, пэўна, лёгка і печ цешыцца, бо дзверцы ў яе размаляваныя, тым больш, што і партрэт самой

гаспадыні (таксама работа Мікалая) на сцяне. А пад партрэтам — акварэлькі дзяцей, хатняя выстава. На гэтым, можна сказаць, і замкнёны яго талент. Хацеў ён навучыць свайму майстэрству дзяцей у школе, леташняй зімой разы са два правёў заняткі, спатрэбіліся інструменты, але школа іх не набыла. Прыйшлося ўсё кінуць.

— Вядома, няма часу за работай, я ж слесар, але трэба было б заняцца з дзецьмі, дзе ж дзенешся, а то галубоў гаяюць, бадзюцца абы-дзе... Дзякуй, што зайшлі, — сказаў Мікалай на развітанне.

А на добрае трэба каб не стыкаліся тут у яго культуротнікі. Меней было б гавораць раніцай на вёсцы: той развёўся, той сшыоўся, той пайбўся — каб запрасілі маладых Саланенкаў і Алу з Сашам Атрашкевічаў (таксама дружныя сям'я) на вечар Сям'і, хай бы людзі ўбачылі, пацешыліся з іх. Можна б, радзей выпадала новаму дырэктару саўгаса выгаворваць некаторым сямейнікам, што патрабуюць рамонт у сваіх кватэрах: «Вы будзеце біцца, а я вам вокны шкліць?»

І зваліцца пад ногі ўсе нашы беды, як і не было, калі мы з Наташай зойдем да Людмілы Захараўны Рыжовай і Ніны Фёдараўны Чуес, удзельніц фальклорнага ансамбля. Абы толькі вуркнуў наш аўтобус, выбегла з хаты Людміла Захараўна. Ніна Фёдараўна мыла тым часам бялізну, пену, як снег, лёгенька скінула і ўжо гатова хоць да бяседы, хоць да песні, ідзе — пара з рук яшчэ сырых, гарачых. А вакол жанчын лунала прыгожая легенда аб Крукавай гары, што непдалёк ад Валосавіч... Памёр ксёндз Крукаў і касцёл забраў, толькі званы ноччу гулі. І на Вялікдзень, калі поўняччу пайсці і вуха да гары прылажыць, чуваць тья званы — служба ідзе. Старыя людзі кажуць: як іх пацеш, то і лёгка стане — чысты чалавек робіцца... Можна, не праўдзіць легенду, але які чуд ратаваў іх душу ўсе гэтыя гады, калі яны, кожная па пядэра, гадавалі сваіх дзяцей — і спявалі, гадавалі — і спявалі, працавалі за пустыя трудадзень — і спявалі, пастарэлі, сцежка вузкая да хаты, на аднаго чалавека — а спяваюць.

А ў нас сёгоння Масленіца. Прыляцела з куста ластавіца... Ужо наўме вяснае. Даўней, расказваюць жанчыны, на Масленіцу калыхаліся ў пуні, у начоўках калыхаліся, вярнуўшы на вароты перакінуць і калышучца, а дзеці — у хаце, пад бэлькай. На другі дзень калодкі адзін да аднаго з двара ў двор качалі. Якая прыкмета, пытаюся, на што яно варажыла? Можна, каб дрэва разбудзіць, раскаляхаць пасля зімы? Не, не памятаюць жанчыны. Трэба ў каго старэйшага пытацца. Мы з Наташай у гаворцы згубілі слова «попранкі», перапытвалі, што яно абазначае. Мы ўжо не дачувалі ў ім ціхі з кастрой, аднастайны голас вераўдэн. Знікаюць з нашага ўжытку рэчы, работы, заняткі, святы — губляюцца словы, бяднее наша мова. Перацінаецца спрадвечнае цячэнне культуры, як у гэтай яшчэ адной з незлічоных мясцовай легендзе, у якой расказваецца, што тут, каля вёскі па лагу рака ішла, а нехта кінуў у яе патэльно зачараваную і вада прапала — высмагла на патэльні, спражылася да кропелькі... Сама Наташа з Лепеля, можна сказаць, гарадская, не было ў яе ў школе на спевах ніводнага ўрока па фальклоры, дарэчы, ніхто не запрашае жанчын і ў Валосавіцкую школу. Не можа Наташа памогчы спявачкам разбіцца хаця б на два галасы, але прыязджае да іх, як яна сама кажа, каб ім было веселей. Пасядзіць, пагаворыць, забытае слова ўспомніць.

Наташа пакуль без спецыяльнай адукацыі, зусім маладая, але мае добрую інтуіцыю, бо ходзіць па самаму днішчу, — шукае злое чараванне, каб зноў па лагу рака ішла...

кіраўніком калектыву абраны гарманіст М. Будо. У рэпертуары нашага калектыву налічваецца каля ста песень... Мы сядзім у суцішанай зале, дзе гучаць беларускія народныя мелодыі, чуць і нячутыя, паўзабытыя і зусім забытыя. Глядзім на гэтых жанчын з бронзавымі ад загару тварамі, якія ўсё жыццё сілы свае аддавалі роднай зямлі. Самабытны калектыву не толькі спявае, пад гукі народных інструментаў — баяна, бубна і трашчотак ён «раскручвае» на сцэне цэлае тэатралізаванае відовішча, яркае і непаўторнае. Мы, глядачы, быццам удзельнічаем у глыбокіх вясчорках, вабных, ціхіх і мудрых, як само жыццё.

Круціцца калаўрот, і напэўна, усё ў зале заўважаюць, як няпроста пальцам жанчын, агрубелым ад цяжкай работы, суніць тоненькую нітачку, якая, як тья гады, усё бяжыць і бяжыць ад прасніцы...
Л. ВЯЧАС.

Выступае фальклорны калектыв.

Вядучая вясчорак Наталля Ніфіравіч.
Фота Ул. КРУКА.

СНЕГІРЫ НА РАБІНЕ

Зіма ў той год была надзіва снежная, марозная, сухая. Сумёты ў старым нявіжскім парку панамятала ў рост чалавека. Перад абедам я гуляў па расчышчаных паркавых дарожках. Дыхалася лёгка, вока цешылі апушаныя інеем застылыя ва ўрачыстай маўкліваці дрэвы, іскрыстая белізна снегу. За паваротам дальняй дарожкі мне адкрылася невялікая круглая, бы сподак, палянка. Я павёў па ёй вачамі і ледзь не ахнуў: густое голле невялікай рабіны абсела чырванарудыя снегіры. Якія былі яны прыгожыя і вабныя ў зімовай казцы прыроды!

Доўга, як зачараваны, любваўся я птушкамі. Нарэшце памалу, каб не спужуць іх, павярнуўся і пайшоў. У абед у сталойцы ня-

віжскага санаторыя, як заўсёды пад час сталавання, пабачыў Аркадзя Аляксандравіча Куляшова: нашы сталы стаялі побач. На твары яго свяціўся лёгкі румянец, і мне падумалася: Аркадзь Аляксандравіч, можа, таксама толькі-што з прагулкі? Можа, таксама снегірамі любваўся?

Мне закарцела падзяліцца з суседзямі па сталу ўражаннем ад прагулкі, але намер мой перапыніла настаўніца з Мінска Вольга Панкратэўна.

— У вас няма ручкі? — зварнула яна да мяне. — Пакуль есці не прынеслі, давайце справай зоймемся: заказ на паслязўтра зробім. — І пажартавала: — Жыць жа трэба!..

— Няма, у пінжаку застаўся. — Я прыйшоў у ста-

ловую без пінжака. — А вы ў Куляшова папрасіце.

— У якога Куляшова?

— У Аркадзя Аляксандравіча.

Вочы яе раптам зрабіліся вялікія і круглыя:

— У пэста?

— Так, у яго.

— А дзе ён? — Вольга Панкратэўна спытала і неспадзявана з нейкай квалай няўпэўненасцю ўсміхнулася, быццам гаворачы гэтай усмешкай: «Жартуеш».

— Ну во, больш за тыдзень вы тры разы на дні сустракаецеся тут, а пытаеце, дзе ён. У вас за спіной сядзіць, у тарцы стала ад акна.

— То трэба ж!.. — вырвалася ў яе нейкае дакорлівае здзіўленне. — А што?.. І папрашу.

Але хвіліну яна сядзела незварушна, сцішана. Маўчаў і я, з цікаўнасцю пазіраючы на яе.

— Дык той ручкай, якую ён піша свае цудоўныя творы, меню запўняць? — загаварыла яна пасля напружанай паўзы. — Не, што вы!..

Мне імпанавала яе непасрэднасць, і я пажартаваў: — Не хвалойцеся, творы пісаць у яго ёсць другая, асабліва.

Не паспеў я вокам міргнуць, як Вольга Панкратэўна павярнула да суседняга стала і — да Куляшова:

— Можна ў вас папрасіць ручку меню запўніць?

За сталом сядзела шэць чалавек. Па тым, што яна зварнула не да каго іншага, хто сядзеў бліжэй да яе, а менавіта да яго, Аркадзь Аляксандравіч, відаць, зразумеў: у нас была нейкая гаворка пра яго. Усміхнуўся.

— А ён што, не дае? — кінуў галавой, паказваючы на мяне.

— У пінжаку, кажэ, застаўся.

Аркадзь Аляксандравіч падаў ёй ручку.

— А ў яго заўсёды павіна быць пры ім. — Ён, відаць, намякаў на маё службовае становішча — я тады

працаваў у штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва».

Пакуль запўняла меню, Вольга Панкратэўна зусім асмялела. Вяртаючы Куляшова самапіску, яна раптам выпаліла:

— От бы яшчэ патрымаць тую! — Ёй проста хацелася пагаварыць з вядомым пэстам, творы якога, відаць, яна любіла.

— Якую тую? — няспешна перапытаў Аркадзь Аляксандравіч, уважліва глядзячы на неспадзяваную субсядніцу.

— Якою вы пішаце свае творы.

— А-а, тую? — Шчыра ўсмешка асцяціла яго твар. — Тая таксама недзе ў маім другім пінжаку засталася.

Я пазіраў на яго з прыхаванай радасцю: як ён проста і непасрэдна падключэцца да жарту! І раптам... Ці мне падалося, ці сапраўды так было?.. Твар яго працягваў усміхацца, а ў вачах раптам адбілася глыбокая туга.

— Ды і не ведаю, ці знайду я яе. — Слова гэтыя, падобна было, вырваліся пэста яго волі, і ён, каб перавесці іх у жарт, усміхнуўся яшчэ шырэй. Аднак усмешка ўжо, як падалося мне, была выціснута сілком.

Тут афіцыянткі паставілі на сталы талеркі з баршчом, і ўсе дружна заняліся абедам.

Назавтра Аркадзь Аляксандравіч Куляшова ўжо не было ў жывых.

Назавтра я таксама пайшоў у парк Свяціла сонца, іскрыўся снег, а сэрца маё нема галасіла. Думкі ліхаманіла палынна-горкая, няўцешная крыўда: згубілася, назаўсёды страцілася тая цудоўная ручка... Яшчэ ж учора быў ён тут. Мусіць, так вось стаяў, зачараваны дзівоснай прыгажосцю гэтых мілых чырванарудых птахаў на аблюбованай ім рабіне. І, хто ведае, можа, у мяцежнай душы яго ў тыя минуты нараджаўся які новы светлы пазычыны вобраз роднага краю...

Трапятліва слухаючы свае ліхаманкавыя пакутлівыя думкі, я міжвольна казаў сабе: так, ён быў тут, бачыў снегіроў, ён не мог іх не бачыць. Не мог... Я пераконваў сябе апантана, нібыта перакананне гэтае было для мяне тым адзіным, што хоць як магло ўцешыць у вялікай непераўнай страце.

Аляксандр КАПУСЦІН.

А. КУЛЯШОУ. 1966 г.

Фота Ул. КРУКА.

З ПОШТЫ «ЛІМа»

Ці лёгка быць энтузіястам?

Я нядаўна вярнуўся з Мінска — з «БелСЭ», куды вазіў свой рукапіс іспанска-беларускага слоўніка на 24000 слоў.

Слоўнікаў у нас, сапраўды, няма. «БелСЭ» робіць першыя крокі (выйшаў, напрыклад, нямецка-беларуска-рускі слоўнік), але крокі гэтыя вельмі кволыя. Мяркуюце самі: украінска-беларускі слоўнік надрукаваны ў «Вышэйшай школе» ў 1980 го-

дзе і, канешне, стаў бібліяграфічнай рэдасцю. Да таго ж ён не поўны, як руска-беларускі, а дыферэнцыйны. Тыраж мізэрны — 3000 экзэмпляраў. Кніжка сама сябе не акупляе, стратная.

Вось і я: затраціў чатыры з паловай гады, каб зрабіць слоўнік. Карткі для картатэні выпрошваў у бібліятэках,

бы жабрак (з Добруша нават не адказалі на ліст з просьбай прадаць карткі). Маскоўскія бібліятэкі спецыяльных кніжак не высялаюць (нажучь, самім трэба). Але бог з ім, пераадолеў усё. А як зрабіць машынапісны варыянт? Трэба ж дзве машыны — з іспанскім шрыфтам і беларускім. Калі на беларускі, як вядома, можна «перавыхаваць» машынку, то з лацінскім — праблема.

Ідэальным быў бы камп'ютэр, але...

— Так, слоўнікаў няма, але ёсць людзі, што змаглі б іх зрабіць (я не маю на ўвазе інстытут замежных моў і яго высокакваліфікаваных спецыялістаў). Трэба трошкі ім дапамагчы: зрабіць за-

наз, даць карткі, літаратуру, даведнікі; хаця б на ўмовах арэнды забяспечыць звычайнай машынкай з лаціннай ці даць магчымасць набыць яе. Чаму б не даваць аўтарам слоўнікаў камандзіроўку хаця б месяцы на тры ў краіну мовы?

Далей: працэс выдання кніжкі ад рукапісу да гатовай прадукцыі расцягваецца на гады. Трэба мець дробна-тыражнае выдавецтва, якое б рабіла гэта за пару месяцаў.

Вось і вярнуўся я з «БелСЭ» дамоў абнадазены, але з цэлай гарой праблем.

М. БУСЕЛ.

Светлагорскі раён.

3 24 ПА 30 КРАСАВІКА

25 красавіка, 21.40
СТУДЫЯ «РЭА».
ЛІДЭР. Музычнае шоу-конкурс.
26 красавіка, 19.25

«РОДНАЕ СЛОВА»
У выпуску — сустрэча са студэнтамі тэхналагічнага інстытута, якія выказалі жаданне атрымаць вышэйшую адукацыю на беларускай мове. Затым вы пазнаёміцеся з навуковымі набыткамі амерыканскага вучонага, доктара філалагічных навук Я. Пятроўскага, які заснаваў у ЗША беларускі дабрачынны адукацыйны фонд.
Есць у перадачы старонка «Культура слова»; развагі пра пашырэнне на Беларусі беластоцкай газеты «Ніва». Журналіст В. Мартыненка прапануе глядачам інтэрв'ю з віленскім мастаком А. Аблажэем. На пытанні глядачоў пра ролю эстраднай песні ў пашырэнні роднай мовы адказвае заслужаны артыст БССР Л. Бартневіч.
Вядучы — М. Станкевіч.

26 красавіка, 21.50
«СПАДЧЫНА»
Мастацка-публіцыстычная праграма.

Расказ пра ўтварэнне Полацкага княства вядуць кандыдат архітэктуры А. Якімовіч, археолаг У. Цішынін, дотар гістарычных навук Г. Штыхаў, археолаг С. Тарасаў і пісьменніца В. Іпатава.

26 красавіка, 23.25
ТВОРЫ Ф. ШАПІЭНА ВЫКОНВАЕ Л. ЮШКЕВІЧ (фартэпіяна).

28 красавіка, 19.50.
«НА ПРЫНЕМАНСКІХ ПРАСТОРАХ»
Літаратурна-мастацкі часопіс.

28 красавіка, 20.20

«ГАВОРЫМ ПА-БЕЛАРУСКУ»
Беларускае тэлебачанне, распачынаючы новы цыкл перадач, вырашыла дапамагчы ўсім, хто хоча загаварыць па-беларуску.

Вусны курс «Гаворым па-беларуску» распрацоўвае пісьменнік, аўтар беларускага буквара А. Клышкіна. Цыкл гэты прызначаецца для тых, хто доўгі час з нейкай прычыны не карыстаўся беларускай мовай, падзабыў яе або зусім не ўжываў.

29 красавіка, 11.15

«ТЭАТР НАД НЕМАНАМ»
Гродзенскі абласны драматычны тэатр ва ўмовах эксперыменту.

29 красавіка, 12.45.

«МУЗЫКА МАЕЙ РЭСПУБЛІКІ»
Канцэрт Дзяржаўнага аркестра БССР. У праграме творы А. Залётнева, П. Аляхімовіча.

29 красавіка, 14.50

«МАСТАЦКІЯ ГАЛЕРЭІ»
Скульптура і замкі Беларусі XVI—XVIII стагоддзяў. Вы пабываеце ў музеі старажытнабеларускай культуры АН БССР, дзе пазнаёміцеся з калекцыяй дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва Беларусі.

29 красавіка, 15.55

«ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»
Вершы А. Ахматавай у перан. Л. Паўлікавай.

29 красавіка, 16.55.

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»
Адбудзецца сустрэча з гісторыкам і пісьменнікам М. Ермаловічам — аўтарам «Старажытнай Беларусі», дотарам юрыдычных навук А. Абрамовічам, пісьменнікам К. Тарасавым, кандыдатам філалагічных навук П. Садоўскім, навуковым супрацоўнікам МПІ імя Горкага В. Вячоркам. Супрацоўнікі беларускіх часопісаў пазнаёміць з матэрыяламі на гістарычную тэму, якія стаяць у планах часопісаў.
Вядучая — Л. Паўлікава.

30 красавіка, 19.20

«ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»
Вершы Р. Рыльке ў перакладзе В. Сёмухі чытае Г. Малюска.

30 красавіка, 19.25.

«МАУКЛІВАЯ».
Прэм'ера дакументальнага фільма Беларускага тэлебачання пра мастацтва-падлетка з Дзяржынска А. Прадзекую. Аўтары сцэнарыя — М. Кір'яновіч і В. Каралёў. Кінарэжысёр-кінааператар — Т. Логінава.

30 красавіка, 19.35

«АРТЫСТ І ЛЯЛЬКІ»
Перадача падрыхтавана да 60-годдзя аднаго з вядучых артыстаў Дзяржаўнага тэатра лялек БССР У. Уласава.

30 красавіка, 23.30

«СУСТРЭМЕСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»
Інфармацыйна-музычная праграма.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 00175 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназначнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выўпленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацка-афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЬСКИ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКИ, Віктар ТУРАУ.

Адзінны сакратар Андрэй ГАНЧАРОВ.